

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

TARINATUS TUKENA VANHUSTYÖSSÄ

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveysala
sosionomi (amk)
Sosiaalipedagoginen aikuistyö
Opinnäytetyö
10.10.2013
Rauha S. Pulliainen

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

PULLIAINEN, RAUHA:

Tarinatus tukena vanhustyössä

Sosiaalipedagogisen aikuistyön opinnäytetyö, 49 sivua, 3 liitesivua

Syksy 2013

TIIVISTELMÄ

Ihminen on olemassa tarinoiden kautta. Kokemuksista syntyvät tarinat voivat auttaa ikääntynyttä ihmistä saamaan mieltä sille mitä hänelle tapahtuu sekä auttavat häntä käsittämään muuttuneita olosuhteita. Halusin tarkastella opinnäytetyössäni miten tarinatus työmuotona voi tukea äskettäin palvelukotiin muuttanutta asukasta. Tutkimuksessani valotan millaista tietoa asukkaan tarinat voivat välittää palvelukodin työyhteisölle vanhustyön tueksi. Tutkimuksen tietoperustan rakensin narratiivisuuden, asukkaan arjen sekä ikääntymisen ja kulttuurityön näkökulmista.

Toteutin opinnäytetyön Lahden Diakonialaitoksen toimeksiantona. Tutkimusmenetelmänä tarinatus tarkoittaa kolmen äskettäin palvelukotiin muuttaneen ikääntyneen asukkaan saduttamista. Tutkin palvelukodin arkea vastuuhoidajan työvuoroissa osallistuvana havainnoitsijana ja haastattelin vastuuhoidajaa tarinatuksen tuomista kokemuksista. Kehittämistehtävän puitteissa ohjasin palvelukotien hoitajille kehittämisiltapäivän, jonka tarkoituksena oli tuoda tarinatuksen työmuoto heille tutuksi.

Kirjoitin asukkaiden sadutuksista kertyneestä tarina-aineistosta narratiivien analyysin, yhden tyyppitarinan, jonka avulla työyhteisö pystyy havahtumaan ja tutustumaan asukkaan elämäntilanteeseen. Tarinassa asukas ponnistelee uuteen taloon ja hoitajiin tutustumisen kanssa. Asukas myös muistelee elämäntaivaltaan sekä tunnistaa sairauden ja vanhenemisen itselleen tuomia muutoksia. Vuorovaikutus on tarinatuksessa asukkaan kanssa asiakaslähtöistä ja arvioinnista vapaata, ja hän saa siitä tukea omaan identiteettityöhönsä. Olen havainnut asukkaassa kohtaamisen tuoman ryhdin kohenemisen ja virkistymisen. Vastuuhoidaja koki saaneensa tarinatuksen avulla tarpeellista tietoa asukkaan hoitoon sekä ohjaukseen ja tutustuneensa asukkaaseen paremmin.

Analysoin asukkaiden tarinoiden sisällön analyysin avulla asukkaan kokemuksia muutosta ja palvelukodin arjesta. Tulokset osoittavat, että uusi elämänvaihe vaatii asukkaalta asennetta ja totuttelua palvelukodin tapoihin. Lisäksi asukas kaipaa arkeensa enemmän virikkeellistä ja hengellistä toimintaa. Kehittämisiltapäivässä hoitajat ovat eläytyneet tarinatusyöskentelyyn ja tehneet ehdotuksia tarinatusajan resurssoinnista hoitotyöhön. Kehittämisiltapäivä on ollut ensimmäinen askel tarinallisen kohtaamisen työmuodon käyttöönottoon.

Asiasanat: vanhustyö, palvelukotiasuminen, narratiivisuus, sadutus, kohtaamistyö, osallistaminen

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
2	TARINATUS NARRATIIVISENA MENETELMÄNÄ	6
2.1	Tarinatus menetelmänä ja työmuotona	7
2.2	Tarinat hoitotyön osana	9
3	AINEKSIA IKÄÄNTYMISEN ARJEN TUTKIMISEEN	12
3.1	Ikääntyneen näkemys omasta asumisesta	15
3.2	Ikääntyminen ja kulttuurityön näkökulma	16
3.2.1	Osallistuva havainnointi palvelukotiyhteisössä	17
3.2.2	Asukkaan kohtaamisen ja huomioimisen mahdollisuudet ja haasteet	19
4	TARINATUKSEN TULOKSET	20
4.1	Tarinat tutkimusaineistona	20
4.1.1	Kokemus esitarinatuksesta	21
4.1.2	Johdatus tyyppitarinaan	22
4.1.3	Tarina	23
4.2	Kokemukset muutosta ja palvelukotiin sopeutumisesta	25
4.2.1	Kokemus muutosta palvelukotiin	25
4.2.2	Palvelukodin arki	26
4.2.3	Asukkaan oma asenne asumiseen	27
4.3	Tarinatuksen työmuodon kehittämisiltapäivä	29
5	HAASTATTELUN TULOKSET	32
5.1	Haastateltavana vastuuhoitaja	33
5.2	Tarinoiden merkitys	33
5.3	Sosiaalinen vuorovaikutus	34
5.4	Osallistuvan havainnoinnin tulokset	36
6	ARVIOINTI	38
7	YHTEENVETO	42
7.1	Tarinatus vuorovaikutustyön menetelmänä	43
7.2	Onko palvelukodin yksion mahdollista olla kuin oma koti?	45
	LÄHTEET	47
	LIITTEET	50

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä kohtaan palvelukodin asukkaita tarinatuksen työmuotoa soveltaen ja tarkastelen kohtaamistilanteen ja kerättyjen tarinoiden tarjoamia mahdollisuuksia hoitotyön arjessa. Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena on tukea äskettäin palvelukotiin muuttanutta asukasta sopeutumisessa ja kehittää vuorovaikutustyön tapoja palvelukodin yhteisössä. Tutkimus on tehty Lahden Diakonialaitoksen sosiaali- ja terveystyöpalveluiden toimeksiantona. Yhteystenkinä ovat palvelujohtaja Maria Borg ja palvelukotivastaava Anne Manninen.

Opinnäytetyön aihe on lähtenyt kiinnostuksestani sukupolvien välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen ja muistojen, tapojen ja tarinoiden siirtämiseen. Innostukseni paneutua tähän aiheeseen opinnäytteenä juontui tahdostani antaa asukkaalle elämänsähistorialle ja hänen omille kyvyilleen se merkityksellisyys ja arvokkuus, joka niille kuuluu. Näen tarinatuksen työmuodon mahdollisuutena tarjota asukkaalle päivittäin innostavaa osallisuutta ja kuulluksi tulemisen kokemuksia.

Toisaalta ammatillinen tavoitteeni on ollut perehtyä ikääntyneen asukkaalle muuttuneeseen elämäntilanteen tukemiseen. Asukkaalle kokemuksellinen elämänpolku on ollut mahdollista kuulla, kirjoittaa ja hyödyntää vanhustyön arjessa. Olen voinut osallistua mukaan useisiin ryhmätilanteisiin, joissa on innostettu vanhuksia muistelemaan ja annettu mahdollisuuksia luoda edelleen jotain itse. Työharjoittelussani Lahden Diakonialaitoksella pääsin tekemään asukkaille tarinatuksia, ja tästä syntyi mielenkiintoinen palvelutilanne, johon sain kannustusta esimiehiltä. Laadimme palvelujohtajan kanssa toimeksiantosopimuksen ja ikääntyneelle asukkaalle oman tutkimuslupa-anomuksen. Nämä yhteistyösopimukset raamittivat tutkimustyötä.

Tutkimuksen tiedonkeruumenetelmät ovat tarinatus ja haastattelu, sekä osallistuva havainnointi. Olen tarinatuttanut kolmea palvelukotiin äskettäin muuttanutta asukasta syksyn 2012 ja kevään 2013 aikana. Yhden asukkaalle vastuuhuoltaja on osallistunut tarinatustilanteeseen ja olen havainnoinut arjen hoitotyötä työvuorossa hänen mukanaan tammikuussa 2013. Toteutin yhdessä palvelujohtajan kanssa toukokuussa 2013 työyhteisön kehittämissiltapäivän, jonka teemana oli tarinatuksen työmuodon tekeminen tutuksi vanhustyöhön. Ohjasin kehittämissiltapäivän kahdeksan hoitajan ryhmälle.

Koska sovellan tässä opinnäytetyössä sadutusta aikuisten asiakkaiden kanssa, olen käyttänyt tästä työmuodosta termiä tarinatus. Se on sopiva vanhustyössä ja tuo myös selvemmin esiin työmuotoon sisältyvän muistelutyön kuin sadutus. Kirjaamani tarinat ja nauhoittamani kokemushaastattelu tarinatuksesta, kehittämisiltapäivän palaute sekä osallistuva havainnointi muodostavat aineiston tutkimukselle.

Tässä opinnäytetyössä olen tarkastellut miten tarinatus voi olla tukena palvelukodin arkeen sopeutumisessa. Tarinat ovat paljastaneet mitä oman ainutlaatuisen tarinan kirjaaminen ja kuuleminen voi merkitä tarinan kertojalle itselleen sekä asuinyhteisölle vastuuhoitajan näkökulman kautta. Olen kuvaillut tarinatustilanteiden kulkua käytännössä ja myös selvittellyt miksi tarinatukselle kannattaa raivata aikaa palvelukodin arjen hoitotyössä. Tarinat myös kuvasivat ikääntyneen asukkaan sopeutumisprosessia palvelukodin yhteisöön.

Tämä Tarinatus tukena vanhustyössä -tutkimus palvelee asukasta muuttuvassa elämäntilanteessa ja on tukena hoitoyhteisölle asukkaaseen tutustumisessa. Tarinan kertojien pysytellessä anonyymeina, olen luonut heidän kertomastaan uuden kertomuksen, tyyppitarinan. Sisällön analyysissa olen tarkastellut millaiset kokemukset asukkaalla on palvelukotiin muutosta ja palvelukodin arjesta. Olen valinnut mukaan tuloksia, jotka kuvaavat asukkaan asennoitumista asumiseen. Neljännen luvun loppuksi olen analysoinut hoitajille ohjaamaani tarinatuksen työmuodon kehittämisiltapäivää. Haastattelun tuloksista olen kirjoittanut jäsenyksellä Tarinoiden merkitys ja Sosiaalinen vuorovaikutus sekä analysoinut osallistuvan havainnoinnin tulokset luvussa viisi.

2 TARINATUS NARRATIIVISENA MENETELMÄNÄ

Hänninen (2000, 16) puhuu narratiivisuudesta laajan ja moniaineksisen tutkimuksen alueena, jonka alkulähteenä on Aristoteleen runousoppi. Hänninen on jäsentänyt tarinan osana elämää ja muutosta ja kirjoittaa myös sisäisen tarinan käsitteestä. Tarinan (narrative) käsitettä voidaan monialaisuudesta johtuen käyttää monissa merkityksissä. Olen valinnut tarinan ja tarinallisuus-käsitteen tässä työssä sosiaali-tieteiden tarkentaman jäsennyksen mukaan, sillä ihmisten kertomukset ovat laadullisen tutkimuksen keskeinen materiaali, joka kuvaa kertojansa elämää ja sen sosiaalista todellisuutta, jossa hän elää (Hänninen 2000, 18). Kokemuksista syntyvät tarinat ovat olemassa auttaakseen ihmistä saamaan mieltä sille mitä hänelle tapahtuu, sekä auttavat mieltämään oman elämän aiempia päätöksiä ja toimintaa nykyhetkeen (Price 2011, 32).

Vanhustyössä hoitajat ja ohjaajat eivät aina kunnioita tarinan tulkintaa. Työntekijät saattavat pitää asukkaan tarinoita virheellisinä tai liioiteltuina, eivätkä he koe tarvetta antaa niille arvoa. Työntekijät esittävät joskus, ettei heillä ole aikaa kuunnella liian kauan tai tarkasti asukasta. He saattavat olla huolissaan, joutuvatko he sitoutumaan liikaa asukkaan tarinan pohjalta, jos hyväksyvät ne toiminnan osaksi tutun rutiinin sijaan. (Price 2011, 32.)

Tarina on käsitteenä merkityskokonaisuus, ajallinen kokonaisuus, jolla on alku, keskikohta ja loppu (Hänninen 2000; Hyvärinen 2006). Hänninen on määrittänyt sitä sisäistä prosessia ihmisen mielessä, jossa ihminen tulkitsee elämäänsä tarinallisten merkitysten kautta. Hänninen käyttää tästä prosessista sisäisen tarinan käsitettä. Sisäinen tarina on esillä ja muodostuukin osittain ihmisen toiminnassa ja kerronnassa, mutta kaikkia kokemuksia ei kerrota ääneen. (Hänninen 2000, 20.)

Small (2007) tutki elämän kerronnallista yhtenäisyyttä ja sen narratiivista teoriaa erityisesti pitkän elämänkaaren näkökulmasta. Hän otti aineistoksi kirjallisuutta aina Aristoteleesta ja Catosta alkaen moderniin kirjallisuuteen saakka. Tälle tutkimukselle merkityksellisenä nousi narratiivisuuden tarpeellisuuden ja yhtenäisyyden näkeminen.

Minä tahansa aikana ja missä tahansa iässä olemme kaikenikäisiä yhtä aikaa [...] kanssakäyminen toistemme kanssa yllyttää meitä sii-

hen, mitä maailma voisi kutsua lapselliseksi taruiluksi. Sen lisäksi että olemme pystyviä tarinointiin, meillä on lupa jatkuvasti käyttäytyä poikkeavasti annetuista käyttäytymisnormeista, jotka kronologiselle ikävaiheelle on asetettu. (Small 2007, 103.)

Elämämme tulee tajuta ja käsittää narratiivisiin ajanjaksoin: ilman tarinoita emme olisi sitä mitä olemme. Tarinoiden kautta muodostuu elämän etenemisen muoto, joka muodostaa täyttymyksen omille tavoitteillemme viisaudesta ja hyveellisyydestä. (Small 2007, 94 - 96.)

Kun ihminen on saavuttanut pitkän elämän, se luo ainekset kehitystarinalle. Ollessaan jo lähempänä elämän lopun odotusta, voi ihminen keskittyä vääryyksien oikaisemiseen, menetysten paikkaamiseen ja saavutuksista nauttimiseen. Tarkoitus on nähdä elämä rakentuneena niin, että sitä voi arvioida. Yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia ja oman tilanteensa tarjoamia mahdollisuuksia sen sosiaalisen tarinavarannon mallien avulla, joita hän on omaksunut. Sisäiset tarinat voivat mennä limittäin ja rinnakkain, ne voivat olla ristiriidassakin keskenään. Ihmisellä muotoutuu elämänsä hallinnan kannalta tarinallinen kiertokulku, joka sitoutuu niihin sosiaalisiin rakenteisiin, jotka hänellä on. Kerronta suhteutuu aina kerrontatilanteeseen ja kuulijoihin. Kertomus siirtyy taas kuulijoidensa resurssiksi sosiaaliseen tarinavarantoon, jota he voivat hyödyntää oman elämänsä tulkitsemisessa. (Small 2007, 100; Hänninen 2000, 21 - 22.)

2.1 Tarinatus menetelmänä ja työmuotona

Sadutukselle käytän vastineena tässä tutkimuksessa sanaa tarinatus. Tarinatus kuvaa sadutusta paremmin toiminnan luonnetta, koska kyseessä on vanhusasukkaan saduttaminen. Sadutusmenetelmä on psykologi Monika Riihelän 1980-luvulla kehittämä ja sillä halutaan tuoda esiin henkilön itse keksimät sadut kirjaamalla ne juuri siinä muodossa kuin henkilö tarinan kertoo. Kertomiseen yhdistetään sanatarkasti tarinan kirjoittaminen, ääneen lukeminen ja kertojan toivomien korjausten tekeminen. (Kotka 2011, 15.)

Sadutus on yksi sosiaalisista innovaatioista, sillä ihmisten täytyy olla yhteydessä toistensa kanssa. Tämä menetelmä luo toimintamallin luottamuksen, vastavuoroi-

suuden ja toinen toisensa arvostamisen rakentumiseksi. Sadutukseen tarvitaan vain vähän välineitä, se on helposti ulottuvilla ja rakentaa vanhuskodissa kaivattua kohtaavaa ja osallistavaa toimintakulttuuria. (Karlsson 2005, 7 - 8.)

Tarinatus on vuorovaikutustapahtuma, jossa tarinatuttaja pääsee toisen ihmisen sisäisen dialogin osapuoleksi. Menetelmä hyödyntää siitä, että jokaisella on omia kokemuksia ja niistä muodostunutta erityistä tietoa, jota kukaan muulla ei ole. Koska vuorovaikutus on tarinatuksessa arvioinnista vapaata, se antaa aidon mahdollisuuden kertojalle asettaa sanansa niin kuin hän kokee ja ajattelee. Sadutusmenetelmän voima piilee siinä, että saduttaja ja kertoja asettuvat hetkeksi samalle aaltopituudelle, vapaasti soljuvan tarina vietäviksi mielikuvien ja toden rajamaille. Menetelmässä toteutuu upealla tavalla asiakaslähtöisyys. (Rantula 2008, 6 - 7; Hohenthal-Antin 2009, 88.)

Karlsson (2005, 192) korostaa sadutuksen sopivuutta työkaluna työssä, jossa on tärkeää luoda nopeasti hyvä kontakti asiakkaaseen, kuten sosiaalityöntekijän, kuraattorin ja perhetyöntekijän tehtävissä. Samanlainen kontaktin luomisen tarve ilmenee vanhustyössä, erityisesti hoitajan tukiessa asukasta uuteen kotiin sopeutumisessa. Tarinan äärellä voidaan riisua roolit, eikä vuorovaikutuksessa odoteta tiettyä vastausta eikä arvostella, kun tilanteessa olijat ovat vain kuulijan ja kertojan osassa (Karlsson 2005, 193).

Vaikka sadutusmenetelmä on kehitetty alun perin lapsia varten, sen soveltuvuutta on tutkittu myös aikuisten ja ikääntyneiden parissa (Karlsson 2005; Rantula 2008). Johanna Rantula (2008) on tehnyt tehnyt pro gradu -tutkielman sadutuksen merkityksestä dementiatyössä. Hän on toteuttanut sadutukset espoolaisessa dementiakodissa työskennellessään. Rantula on selvittänyt sadutuksen työmuodon sopivuutta muistihäiriöisen ikäihmisen hoidon tueksi ja kehittänyt dementiasadutuksen työmuotoa.

Rantula noudatti sadutuksen ideaa, jossa saduttaja kirjoitti kertomuksen sana sanalta avoimesti tarinan kertojan nähden, jolloin hän saattoi seurata, miten oma puhe muuttui kirjoitetuksi kieleksi. Lopuksi hän luki tarinan tarinan ääneen kertojalle, joka sai vielä halutessaan muutta jotain kohtaa tai jatkaa tarinaa. Dementoituneen sadutettavan tapauksessa hänestä oli hyvä lukea aika ajoin kesken olevaa

tarinaa, koska se auttoi kertojaa kokoamaan muistiaan ja jatkamaan. Aina jos kertoja hiljeni tai unohti selvästi tarinakerrontatilanteen kesken kaiken, Rantula luki jo kerrotun ja siten tarina jatkui luontevimmin. (Rantula 2008, 41.)

Rantulan tutkimus osoittaa, että eletty elämä, nykyhetki ja mielikuvitukselliset ainekset limittyivät ja lomittuivat tarinoissa. Moni Rantulan sadutettavista mainitsi tarinoissa miltä tuntui olla vuorovaikutustilanteessa hänen kanssaan. Useat tiedostivat vaikeasta muistisairaudesta huolimatta asuvansa hoitokodissa ja saavansa turvaa tutuilta hoitajilta. Jotkut kertoivat jopa vinkkejä hoitosuhteen kehittämiseksi. Rantula huomioi asitimuistin toimivan vielä kirkkaasti, tuoden vaikutteita asukkaan kokemusmaailmaan ja mielialaan. (Rantula 2008, 34.)

Suurin osa tarinankertojista oli vähintään keskivaikeasti dementoituneita eivätkä muistaneet aiempia tarinoitaan vaan aloittivat aina sadutuksen puhtaalta pöydältä. Yhden henkilön kaikki tarinat saattoivat olla hyvin samanlaisia. (Rantula 2008, 50.)

2.2 Tarinat hoitotyön osana

Price (2011, 31) tarkastelee artikkelissaan ikääntyneen potilaan kertomien tarinoiden tarjoamia mahdollisuuksia hoitotyössä. Ikääntyneet potilaat ilmaisivat tapahtunutta ja tunteitaan kertomuksina, jotka pystyivät tarjoamaan arvokasta lisätietoa kehittämään hoidon laatua ja vuorovaikutusta hoitajan kanssa. Tarinallisen keskustelun mahdollisuus oli auttaa hoitajaa reagoimaan ja toimimaan keskityneemmin ja herkemmin vanhusasiakkaan kanssa.

Hoitajat kuuluivat tarinoista myös sen, miten asiakas ymmärsi oman selviytymisensä sairautensa tai vammansa kanssa. Yksittäinen keskustelu ei välttämättä avannut vielä paljon, mutta useiden asiakkaan tarinoiden analysoiminen yhtä aikaa paljasti enemmän. Asiakkaan tarinat sairastumisensa kulusta eivät olleet yksiselitteisesti oikeita tai vääriä vaan enemmänkin yhteenveto havainnoista tai käsityksistä, joita hänellä oli nykyisestä tilanteestaan. Asiakkaan käsitys omasta selviytymisestään voi erota hoitajan käsityksestä. Siksi hoitajan tulee reagoida myötätuntoisesti ja ymmärtävästi asiakkaan omaan tapaan käsittää sairautensa ja selviytymisensä sen kanssa. (Price 2011, 31.)

Ikääntynyt asiakas on kokenut monia elämänmuutoksia, joista hänen täytyy pystyä löytämään niiden mielekkyys. Elämänmuutokseen voi liittyä leskeksi jääminen, vakava sairastuminen ja muutto, jolloin tarinan kertominen tekee käytännössä mahdolliseksi näiden muuttuneiden olosuhteiden käsittämisen. (Small 2007.)

Työntekijät loivat myös tarinoita selittääkseen tapahtumia ja olosuhteita työssään. Hoitajat tekivät esimerkiksi hoito- ja palvelusuunnitelman tai ohjaajat laativat esimerkiksi kuntoutussuunnitelman. Nämä tarinat kuvaavat toimenpiteitä, tavoitteita ja mitä prosessilta tyypillisesti on odotettavissa. Ne pohjautuvat siihen kokemukseen, koulutukseen ja tiimin yhteiseen vuorovaikutukseen mitä työntekijöillä on. (Price 2011, 34.)

Mielenkiintoista on, että työntekijöiden ja asiakkaiden kertomukset voivat poiketa paljon toisistaan. Asiakkaat voivat leimaantua yhteistyökyvyttömiksi tai huonosti motivoituviksi. Työntekijöitä voidaan pitää tunteettomina tai omistautuneina enemmän järjestelmälle kuin asiakkaan palvelemiselle. Kertomusten erilaisuus tulisi tunnistaa ja hakea niille yhteneväisempää kompromissia, joka voidaan huomioida hoitosuunnitelmassa. Pricen artikkelissa pohditaankin kuinka voidaan saada työntekijälle varmuutta tutkia asiakkaan tarinoita ja ottaa niitä avuksi asiakkaan muutoksen tukemiseen. (Price 2011, 31 - 37.)

Optimaalista hoitoaikaa ja sen viivytyksiä välttävät hoitotavoitteet eivät tue asukkaan toiveita jakaa tarinoitaan ja osallistua tiedonvälitykseen. Tavoitteita on hyvä tarkistaa, sillä asiakkaan kertomuksien ymmärtäminen antaa hoitajalle *paremman kuvan* mikä voi hämmentää, pelottaa tai rohkaista potilasta. Asiakkaan kertomuksesta voidaan ymmärtää miten hän olisi vastaanottavaisempi hoidolle ja millainen tieto häntä hyödyttäisi. Tarinoiden luominen ja kertomusten ylläpitäminen toimintakulttuurissa auttaa asiakasta ymmärtämään omaa tilannettaan ja tuntemaan voivansa vaikuttaa omaan asioihinsa. Mitä enemmän työntekijät ymmärtävät asiakkaiden kertomuksia, sitä paremmin he voivat ehdottaa tavoitteita ja ratkaisuja vanhusten hoidolle ja ohjaukselle. (Price 2011, 37.)

Opinnäytetyön tarve lähti diakonialaitoksen palvelujohdon tarpeesta parantaa vuorovaikutuksen laatua ja tukea asukasta palvelukotiin tulotilanteessa. Hoitajat ovat saaneet viime vuosina myös diakonilta lisäperehdytystä viriketuokioihin, joilla

pyritään tuomaan muistelutyö tutummaksi. Dilan palvelukotivastaava oli kertonut toimeksiantoa tehdessämme, että työyhteisöllä oli haasteita kohtaamistyössä ikääntyneen asukkaan ja erityisesti muistisairaana asukkaan kanssa. Siksi organisaation sisällä tuli tarjota uudenlaista oppimista siltä osin kuin sitä ei hoitajien koulutuksessa ollut ollut. Palvelukotivastaava oli aiemmin tehnyt narratiivista tutkimusta ja vienyt vanhuskotiin aihetta käsittelevän kirjan. Palvelukotiin oli toteutettu opinnäytetyö muistelutikun muodossa vanhuskodin kahdelle asukkaalle. Tikulle oli koottu kuvatiedostoja asukkaan elämänkaaren vaiheista.

3 AINEKSIA IKÄÄNTYMISEN ARJEN TUTKIMISEEN

Aloitettuani ikääntyneiden asukkaiden tarinatun itselläni ja toimeksiantajalla heräsi kiinnostus, kuinka juuri palvelukotiin muuttaneet voivat hyötyä tarinansa kertomisesta sopeutumisvaiheessa uuteen asuinympäristöönsä. Siksi tähän työmuotoa kehittävään tutkimukseen valittiin mukaan äskettäin palvelukotiin muuttaneet asukkaat.

Pikkaraisen (2007) mukaan jokainen ihminen tulkitsee ympäristönsä henkilökohtaisella tavalla ja määrittelee ympäristölle sen ulottuvuudet. Palvelukotiympäristössä Pikkarainen (2007, 48) on käyttänyt jaottelua fyysisen ympäristön, sosiaalisen ympäristön ja institutionaalisen ympäristön ulottuvuuksiin. Palvelukotien institutionaalinen rytmi koostuu työvuorojen, sekä tarjottujen palveluaikojen mukaan. Sosiaalisen ympäristön ulottuvuudessa huomioidaan ympäristön ihmiset, palvelujen tuottajat, sukulaiset, ystävät ja harrastustoverit. Fyysiseen ympäristöön lukeutuvat rakennukset, kalusteet, valot, materiaalit ja värit. Fyysinen ympäristö on ärsyketasoltaan sopiva ja turvallinen elää myös muistisairaudesta kärsiville ja siinä on huomioitu asukkaan yksilöllisyys ja yksityisyys (Day ym. 2000).

Peace ym. (2006) on jäsentänyt ympäristön fyysiseksi luonnonympäristöksi tai rakennetuksi ympäristöksi, joka on vaikutussuhteessa ihmisten väliseen toimintaan. Sosiaalinen ympäristö vaikuttaa puolestaan käyttäymiseen ja muodostuu asukkaiden sosiaalisesta vuorovaikutuksesta toistensa kanssa. Psykologinen ympäristö yhdistyy tilaan ja paikkaan ja kuvaa asukkaan emotionaalista suhdetta siihen. (Mäkinen ym. 2009, 10.)

Ikääntyneen asiakkaan ja työntekijän toiminnan tempon tulee olla avustustilanteessa sellainen, että asukkaan potentiaalinen toimintakyky pääsee toteutumaan. Koska asukkaat palvelukodissa ovat hyvin erilaisia toimintakyvyiltään, vanhusryöltä odotetaan heidän tarpeisiinsa sopivaa ja kuntoutumista tukevaa toimintaa. (Pikkarainen 2007, 47 - 50; Mäkinen ym. 2009, 15.)

Tässä luvussa mainituilla ympäristötekijöillä on suuri merkitys ikääntyneen asukkaan suoriutumiseen ja osallistumiseen. Siksi on tarvetta käytännön tasolla tunnistaa tekijöitä, jotka edistävät ikäihmisen elämänlaatua ja toimintakykyä. Tässä on mahdollisuudet kohdata, kuulla asukkaalta itseltään kehittämistarpeita. On huo-

mattava, että iän karttumisen myötä rakennetun ja sosiaalisen ympäristön merkitys voimistuu joko helpottaen tai lisäten sidonnaisuutta omaan ympäristöönsä. (Peace ym. 2006.; Mäkinen ym. 2009, 15.)

Ympäristön merkitys hyvinvoinnille korostuu silloin, kun ihminen ei tahdo tai pysty itsekseen hakeutumaan eri ympäristöihin. Ikääntyneen ihmisen ympäristössä tulee soveltaa esteettömyyttä. Palvelukodin esteetön sosiaalinen ympäristö voi saada vahvistusta tarinatuksen työmenetelmän avulla, sillä luovalla ja toimintaa arvioivalla sekä kehittäväällä toiminnalla palvelullaan ikääntynyttä asukasta tarkoituksenmukaisesti ja kunnioittavasti. (Pikkarainen 2007, 49 - 50.) Hänninen (2000) puhuu poeettisesta ja luovuutta synnyttävästä prosessista, siitä, kuinka elämänmuutokset kutsuvat hakemaan elämälle totutusta poikkeavia ja uusia tulkintoja. Palvelukotiin muutto antaa tilaa tarinalliselle uudestisyntymiselle, koska se irroittaa ihmisen hänen aiemmista sitoumuksistaan ja arjen tavoistaan tarjoten välitilan syventymiselle (Hänninen 2000, 79.)

Palvelukodin asukkaalle esteettömyys sosiaalisena ulottuvuutena tarkoittaa, että hänelle suodaan yksilöllisiä sosiaalisia rooleja, ja täysivaltainen kansalaisuus sairauksistaan, avuntarpeistaan tai toimintakyvyn rajoituksista huolimatta. On huomioitava, että äskettäin palvelukotiin muuttanut asukas on vaiheessa, jossa hän tarkastelee arvioivasti ja tekemisiä ennakoivasti uutta asuintilaa sekä pohtii siellä vallitsevia käyttäytymissääntöjä. Vähitellen asukas pystyy arvioinnin avulla kokemaan tilan hallintaa ja turvallisuutta. Se on kuitenkin asukkaalle haastavaa, varsinkin jos hän on joutunut vaihtamaan asumispaikkaa useasti tai olemaan pitkään sairaalahoitossa ennen muuttoaan palvelukotiin. Kokemusten myötä asukkaalle selviää miten palvelukodin tiloissa toimitaan ja miten tulee tehdä eri arjen tehtäviä. Asukas havaitsee vuorovaikutussuhteissa paikan säännöt ja palvelukotiyhteisön jäsenten roolit. Sosiaalisesta esteettömyydestä on esimerkki, kun voidaan tukea asukasta kokemaan uusi asuntonsa paikkana, jossa perustarpeet toteutuvat hänelle. (Pikkarainen 2007, 49 - 50.)

Kun ikäihminen sairastaa etenevää muistisairautta, on ympäristöllä suuri merkitys selviytymisessä. Ahorannan ja Virolaisen (2001) Kuopion yliopistolle tekemässä selvityksessä esitettiin hoitajien käsityksiä hyvästä fyysisestä ympäristöstä, kun lähtökohtana oli hoitotyö. Siinä annettiin suositukseksi, että muistisairaana asiak-

kaan elämänhistoriaan liittyvä tieto tulee selvittää, koska kodin tunnelma on tärkeä dementoituneelle henkilölle. Hoivaympäristön sisustussuunnitelua ja tilaratkaisuja tulisi ohjata kodinomaisuus, toiminnallisuuden aikaansaaminen, sekä itsensä vahingoittamisen estäminen. Suosituksessa korostettiin myös mahdollisimman vapaata kulkemista ilman jatkuvaa hoitajien ohjausta sekä ulkoilumahdollisuutta luonnon läheisyydessä. Myös Hokkanen, Häggman-Laitila ja Eriksson (2006) jäsensivät ikäihmisen voimavaroja tukevia toimintatapoja sosiaalisia suhteita unohtamatta (Kuvio 1).

Kuvio 1. Ikäihmisen voimavaroja tukevat toimintatavat –malli Hokkanen, Häggman-Laitila & Eriksson 2006 mukaan.

3.1 Ikääntyneen näkemys omasta asumisesta

Yli 80-vuotiailla ihmisillä kodin merkitys korostuu, siksi eläminen samassa tutussa ympäristössä ja tutulla paikkakunnalla antaa heille kokemuksen jatkuvuudesta ja autonomiasta heikkenevistä voimavaroista huolimatta. Tuttu ympäristö pitää yllä niitä kognitiivisia taitoja ja tunnesiteitä, jotka tuovat pätevyyden ja selviytymisen tunteen. Ympäristö puolestaan toimii heille peilinä, josta he saavat jatkuvaa palautetta mitä oma vanheneminen ja toimintakyvyn muuttuminen tarkoittaa. Ympärisössä ilmenevät fyysiset esteet, kuten kynnykset, portaat, tai kaiteiden puuttuminen ja heikko yleis- tai kohdevalaistus ovat vaaraksi. (Pikkarainen 2007, 57 - 58.)

Kuusikymmentäviisi vuotta täyttäneistä suomalaisista 5-7 prosenttia asuu palvelu- tai laitosorganisaatiossa, joka on tuettua tai osittain tuettua. Palveluasuminen on ollut vaihtoehto kotona asumisen ja laitoshoidon välillä, mutta on ikääntyneiden toimintakyvyn ja terveyden heikentymisen myötä muodostunut ympärivuorokautiseksi vanhainkotitasoiseksi toiminnaksi. Palvelutaloissa tarjotaan myös päivätoimintaa ja yksityisten yrittäjien hyvinvointipalveluita. Yksilölliset ympäristötarpeet tulee ottaa huomioon ikääntyneen ihmisen muuttaessa palvelukotiin. Kun turvallisuusongelmat ja selviytymisriskit huomioidaan, saattavat samalla monet arjen käytännöt muuttua passiiviseksi vastaanottamiseksi. Yhteistoiminta edellyttää vuorovaikutusta, keskustelua ja kuuntelemista sekä toimintatapojen kokeilua ja soveltamista ohjeita antaen ja vastaanottaen. (Pikkarainen 2007, 61 - 63.)

Ikääntyneelle kodista luopuminen on kriisi (Pikkarainen 2007; Fraher & Coffey 2011). Häntä tulee tukea asiakaslähtöisellä ja yhteisömuotoisella hoidolla asettumaan palvelukotiin. Kotiutumisen tarviin asukkaan ja henkilökunnan yhteistoimintaa. Tässä tarinatuksen työmenetelmä voi olla apuna. Kanssakäymisellä, kuten kirjaamalla merkityksellisiä kokemuksia ja ikääntyneen omia näkemyksiä, tuetaan kotiutumista palvelukotiin. Hoitajilla on tärkeä rooli muutostilanteessa. He voivat minimoida niitä kielteisiä vaikutuksia, joita muutolla on, kun ikäihmisen annetaan osallistua täysillä päätöksentekoon omasta tulevaisuudestaan, hänen yksilöllisyyttään ja tarpeitaan kunnioittaen. Hänen kanssaan tulee tehdä etukäteen arvio hoitokodin tarjoamista palveluista, johon sisällytetään terveyden, toimintakyvyn, sosiaalisen tuen ja elämänlaadun näkökohdat. (Fraher & Coffey 2011, 27.)

3.2 Ikääntyminen ja kulttuurityön näkökulma

Mikä oli raskasta kestää, sitä on suloista muistella.

(portugalilainen sananlasku)

Muistelutyössä ihminen jäsentää ja tiedostaa omia vahvuuksiaan ja kehittämisen paikkoja ja pystyy siten hyödyntämään voimavarojaan. Mikä osuus onkaan muistojen käsittelyllä kokemus- ja tunnetyössä? Hyvät muistot muistuttavat ikääntyntä elämän onnistumisista ja rikkaudesta. Surulliset tai vaikeat muistot puolestaan muistuttavat, että vaikeistakin elämänvaiheista voi selvitä. Näihin luotaamalla voi oppia ymmärtämään nykyistä itseään ja elämänsä suuntaa. (Hohenthal-Antin 2009, 16 - 17.)

Muistelutyö on sillan rakentamista sukupolvien välille, menneisyydestä nykyisyyteen. Kulttuurista perintöä voidaan näin säilyttää ja siirtää. Muistelu voi tukea ikääntyneen itsearvostusta ja antaa hänelle mielekkään ja arvostetun paikan yhteisössä. Vanha ihminen on passiivinen hoivan vastaanottajan roolissa, mutta saakin aktiivisen roolin muistelutyössä. Muistelun kautta ihminen antaa merkityksiä eletylle elämälleen ja voi hyväksyä vaikeistakin elämäkokemuksiaan. Tilan antaminen muistelulle vahvistaa palvelukodin asukasta ja lisää tunnetta tasa-arvoisuudesta työntekijöiden kanssa. (Hakonen 2003, 131.)

Varsinkin sosiaalitutkimuksissa idea on havainnoida tarinoissa olevat kulttuurisesti jaetut perinteet ja tavat. Tutkittaessa asukkaan kokemuksia yksilönä niistä aukeaa sosiaalisesti jaettu ja kulttuurisesti tunnistettu jäsenyyksiä. (Hyvärinen 2006, 2.)

Liikanen (2003, 11, 41) näkee havaintojensa mukaan väitöskirjassaan yleisenä haasteena taide- ja kulttuuritoiminnan kovin irrallisena, projektiluontoisena eikä arkeen integroituna kauaskantoisemmin vaikuttavana osana. Lahden Diakonialaitoksen palvelujohdossa ongelmakohtaa on tiedostettu ja pyritty sisällyttämään enemmän hoitotyön arkeen, vaikka projekteja ei olisi menossa. Diakonisosionomi on ollut mukana kouluttamassa hoitajia viriketuokioitten ohjaamiseen.

Ilmaisullisia kuntoutusmenetelmiä on käytössä vanhustyössä Oprissa ja Oleksissa Espoossa, josta Rantulan pro gradu sadutusmenetelmin kertoo. Kuten Rantulan

(2008, 24 - 25) esimerkit Opri ja Oleksi -kodista kertovat ja Hohenthal-Antin (2006, 16) painottaa, sosiokulttuurinen lähestymistapa luo muutoshasteita vanhustyön ammattilaisille ja he joutuvat päivittämään tehtävänkuvansa. Kaikilla hoitohenkilöstöstä ei ole tarpeeksi tietämystä ja kokemusta kulttuurisista menetelmistä. Liikanen (2003, 11, 152) toteaa, että hoitajilta edellytetään resurssien uudestaan arvioimista, ammatillista lisäkoulutusta ja nykyistä joustavampia työjärjestelyjä.

Rantula (2008, 24) korostaa kuinka taiteellisen toiminnan avulla on mahdollista tukea muistisairaana ikäihmisen jäljellä olevia kykyjä, kiitos kulttuuritoiminnan mieltä, muistoja ja muistia vahvistavien ominaisuuksien. Esimerkkinä hän mainitsi naisen, joka ei enää kyennyt puhumaan, mutta ilahtui valtavasti samban tanssimisesta saaden siitä vahvan onnistumisen tunteen. Suuret ongelmat puheen tuottamisessa unohtuivat miesasukkaalta, joka sai eteensä bongorummun ja alkoi innostavan ohjaajan kanssa musisoida ja jopa kertoa aiemmista bändivuosikokemuksistaan.

3.2.1 Osallistuva havainnointi palvelukotiyhteisössä

Työskentelin Dila palvelukodin yksikössä askettäin muuttaneen asukkaan vastuuhoitajan työparina tammikuussa 2013 aamu- ja iltavuoroissa. Työmenetelmänä oli tässä opinnäytetyön vaiheessa osallistuva havainnointi.

Palvelukodin organisaatio rakentuu tiimeistä ja palvelujohdosta. Havainnoimani tiimi vastasi palvelukodin kolmen kerroksen asukkaista. Kullakin tiimillä on tiimivastaava sekä oma kokouskäytäntö. Työvuorojen alussa ja lopussa hoitajat antavat raportin toimistohuoneessa. Tiedonkulkua varten heillä on käytössä viestivihko. Siihen kirjataan asukkailla ilmenneitä tarpeita ja asukkaan kuulumisia. Eri-tyisempien tilanteiden tapahduttua tai tarvittavan lääkitysten osalta kirjataan asukkaasta raportti tietojärjestelmään.

Koko vanhuskodin yhteisöllä on yhteinen ruokasali. Siellä tarjotaan päivittäin aamupala, lounas ja päivällinen. Ruoka haetaan valmiina ja hoitohenkilökunta tarjoilee sen. Aamiaisella hoitajat järjestävät asukkaille aamuhartauden, josta vastaa yksi vuorossa olevista hoitajista. Silloin hoitaja esimerkiksi lukee värssyn tai

laulaa asukkaiden kanssa. Ruokailut rytmittävät yhteisön päivää ja hoitajien kiertoja kerroksissa. Muista yhteisöllisistä ohjelmista tiedotetaan erikseen, ja hoitajat muistuttavat asukkaita niistä, sekä saattavat tarvittaessa asukkaan paikalle. Havainnoimani iltavuoron aikana pidettiin kuntosaliryhmä asukkaille. Fysioterapeutti ohjasi ryhmän vuorossa olevan hoitajan kanssa. Toisena havainnointipäivänä oli yhteinen lauluohjelma iltapäivällä ruokasalissa. Muusikot olivat talon ulkopuolelta tulevia vapaaehtoisia esiintyjiä.

Työvuorossani selvisi, että uusi asukas, joka oli tutkittavanani ei tarvinnut tämän hetkiselällä toimitakyvyllä avustusta iltatoimissaan. Löysimme sopivamman tarinallisen vuorovaikutuksen ajan hänen kanssaan ennen lounasaikaa. Istuimme asukkaan kanssa hänen olohuoneessaan kasvotusten ja kirjoitin muistiin tarinatusvihkoon samalla kun asukas tarinoi. Hoitajan työaikaa käytimme tähän suunnitellusti 15-20 minuuttia. Samanlainen kohtaaminen voi olla spontaanimpi silloin kun hoitaja tutustuu uuteen asukkaaseen, eikä ole kysymys tutkimustilanteesta. Esimerkiksi tällainen tilanne tarjoutui, kun asukas ja vastuuhoitaja tapasivat verenpainemittauksen yhteydessä.

Iltavuorossa hoitaja kuljettaa kerrokseen kärryissä iltapalaa ja iltalääkkeitä. Hän koputtaa ennen kuin kulkee avaimella kunkin asukkaan ovesta. Hän tekee iltatoimet asukkaan kanssa sängyllä ja avustaa WC:ssä peseytymisessä. Asukas saa apua myös yöpukuun pukeutumisessa. Kohtaamistilanne on fyysisesti läheinen, kun hoitaja pesee asukasta ja rasvaa hänen jalkojaan. Hoitaja keskustelee iltapalavaihtoehtoista asukkaan kanssa. Omatoimisen asukkaan kohdalla hoitaja vaihtaa lyhyesti kuulumisia ja jatkaa seuraavan asukkaan luokse.

Iltalääkitykseen kuuluu esimerkiksi silmätippojen laitto. Vuorovaikutuksessa hoitaja tekee kysymyksiä asukkaan voinnista. Havaitsin muutamia aloitteita hoitajan puolelta jututtaa asukasta myös hänen päivän tekemisistään ja omaisten käynnistä. Hoitaja kertoi työnsä lomassa minulle, missä ammatissa asukas oli ollut työikäisenä tai mitä hän oli harrastanut. Siitä sain hyvin alkusysäyksen tarinatukselle asukkaan kanssa. Katselin myös asukkaan huoneistossa esillä olevia omia esineitä ja kuvia, jotka näyttäytyivät tarinoinnin lähteinä. Hoitaja teki huomioita asukkaan voinnista ja mitä toiveita asukkaalla oli sen suhteen. Esimerkiksi yhdelle asukkaalle piti saada varattua aika verikokeisiin.

3.2.2 Asukkaan kohtaamisen ja huomioimisen mahdollisuudet ja haasteet

Lumme-Sandt (2005) pohtii artikkelissaan vanhan ihmisen haastatteluun liittyviä erityispiirteitä ja huomioitavia seikkoja. Opinnäytetyövaiheessa oleva tutkija on yleensä nuorempi kuin haastateltavansa, ikäeroa voi olla useita vuosikymmeniä. Hänen on hyvä tunnistaa käsityksensä vanhuudesta ja omat ennako-oletuksensa vanhan ihmisen tapaamisen suhteen. Eri-ikäisten haastattelijoiden käyttö ja että ollaan eri sukupuolta voi myös auttaa saamaan selville mahdollisimman monia merkityksiä käsillä olevasta aiheesta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 126 - 129.)

Yksi ennako-oletus voi olla, että vanhat ihmiset väsyvät nopeasti, eivätkä jaksa tehdä kovin pitkiä haastattelurupeamia. Tämä ei tutkijoiden (Lumme-Sandt 2005; Kaufman 1994) mukaan pidä paikkansa, vaan tilanteeseen keskittyvän haastattelijan itsensä kestävyysraja voi tulla aiemmin vastaan. Toinen kompastuskivi voi olla, että aletaan puhua vanhoille tarpeettoman äänekkäästi ja yksinkertaistaen. Voi olla lähtökohtaisesti loukkaavaa vanhalle ihmiselle, että tutkija puhuttelee häntä kuin pitäisi häntä jotenkin vajavaisena. Haastateltava kyllä useimmiten huomauttaa ja kysyy, jos ei ole kuullut jotain. (Lumme-Sandt 2005, 134).

Kohtaamisen vanhusasukkaan kanssa tulee olla rehellinen ja myötätuntoinen, että pystytään kunnioittamaan sekä avoimeen keskusteluun ja tarinointiin. Haastateltavalle pitää antaa hänen oma tilansa ja tapansa kertoa. Vanhuksesta on usein tärkeää saada ilmaista nuoremmalle tutkijalle, että hän on edelleen itsenäisesti toimeentuleva yksilö. (Lumme-Sandt 2005, 136 - 137).

Ennakolta oli odotettavissa, että törmään vanhusten kanssa eri sukupolvien välisen kulttuurien eroihin. Minulle antoi pontta lähteä kohtaamisiin innostukseni saada siirretyksi kohtaamieni vanhusten kokemusta, tapoja ja tottumuksia tämä kulttuuri- ja sukupolviero tiedostaen. Tarinatutettavan asukkaan kohdalla minun tuli huomioida mahdolliset fyysiset ja kognitiiviset rajoitteet. Kokemukseni oli, että kun huomioimme rajoitteet yhdessä kohtaamistilanteen alussa, esimerkiksi, että kuulolaite oli päällä, rajoitteet pystyimme sen jälkeen unohtamaan. Tärkeää oli että istuimme kohdatusten ja vastakkain katsekontaktissa toisiimme. Havaitsin, että keskittymisen herpaantuessa saadakseni tarinatutettavan huomion taas itselleni, oli hyvä puhutella häntä uudelleen etunimellä.

4 TARINATUKSEN TULOKSET

Olen valinnut tässä opinnäytetyössä narratiivisen lähestymistavan. Tarina on kulttuurinen väline, joka auttaa hahmottamaan palvelukodin kulttuurin ja asukkaan yksilöllisen kokemuksen välistä suhdetta. Tarinamyönteisessä ajattelutavassa nähdään tarinallinen muoto psyykelle välttämättömänä, elämän merkityksen tuottajana sekä asukkaan ja asumisyhteisön yhteenliittäjänä. (Hänninen 2000, 78.)

Kohdistan huomion ikääntyneen asukkaan kertomuksiin tiedon välittäjänä ja tutustumisen rakentajina. Olen tarinatuttanut kolmea äskettäin muuttanutta ikäihmistä kahdessa Lahden diakonialaitoksen palvelukodissa.

4.1 Tarinat tutkimusaineistona

Aineiston narratiivisuus tarkoittaa suullisesti tai kirjallisesti esitettyä kerrontaa. Se poikkeaa muusta kielellisestä lyhyiden vastausten aineistosta, sillä tuloksia ei voi tiivistää numeraaliseen muotoon tai yksiselitteiseksi luokitteluksi, vaan se edellyttää jatkokäsittelyä. Narratiivinen analyysi ei keskity aineiston luokitteluun, vaan muotoilee uuden kertomuksen aineiston pohjalta. Uudessa tyyppitarinassa pyritään tuomaan esiin keskeiset asiat kerätystä tarina-aineistosta. (Heikkinen 2007, 147 - 148.)

Tarinatukseen perehtyvä tutkimus ei pyri yleistettävään eikä objektiiviseen tietoon, vaan narratiivinen lähestymistapa tähtää paikalliseen, henkilökohtaiseen, siis subjektiiviseen tietoon. Yksilöiden elämäkertomuksiin perustuen saadaan autenttisella tavalla tietoa, joka on moniäänisempää kuin yleistettävästi lomakkeella kerätty tieto. (Heikkinen 2007, 156.)

Tarina voi Hyvärisen (2006, 1-2) mukaan toimia vuorovaikutuksen muotona, jolloin jokainen tarinatuksen tuottama kertomus pohjimmiltaan vastaa kysymykseen: Kuka minä olen? Käytän tarinan käsitettä kirjoittaessani tarinatuksen tuloksen syntyneistä asukkaan muisteluista ja kertomuksista.

Kilpi (2010) kirjoitti narratiivisten haastattelujen perusteella viisi tyyppitarinaa ikäihmisen tuntemuksista vanhainkotiin muutettaessa ja haki vastausta pystyykö vanhainkoti mahdollistamaan hyvän vanhuuden. Hän eritteli tyyppitarinoistaan

leskeyttä, oman kodin jättämiskokemuksia, elämän hallintaa ja kotiin liittyvää turvaa. Narratiivit olivat juonellisia elämäntarinoita.

Aikomukseni oli hyödyntää ja sisällyttää aineistoon myös asukkaasta kerättyä elämäntarinetietoa. Toimeksiantajalla on käytössä asukkaan sopeutumista tukemaan elämäntarinetietoa, johon tutustuin aloittaessani tutkimustyön. Lomake on osoitettu omaiselle, jonka kanssa asukas täyttää tiedot oman harkintansa mukaan. Lomakkeen esittelytekstissä painotetaan pyrkimystä siihen, että vanhuksen elämä voisi jatkua laadultaan samansuuntaisena kuin ennen sairastumista. Jouduin kuitenkin luopumaan tästä aikeesta, sillä tutkittavista ei ollut tätä elämäntarinetietoa täytettynä.

4.1.1 Kokemus esitarinatuksista

Marraskuussa tein työharjoitteluni Lahden Diakonialaitoksella ja tapasin vanhuskodin asukkaita innokkaana testaamaan tarinatusmenetelmää ja kuulemaan heidän tarinoitaan. Kohtasin asukkaita kahden kesken ja vaihdoin kuulumisia heidän omassa huoneessaan, jossa oli rauhallinen tila tarinatukselle. Huomioin asukkaan viretilan ja kun asukas oli väsynyt oli mielekästä vain olla läsnä ja jättää tarinan rooli pieneksi.

Yksi tapaamistani tarinatutettavista oli juuri muuttanut palvelukotiin. Hän kertoi minulle avoimesti ajatuksiaan muutosta ja sen tuomasta elämänmuutoksesta. Asukas sai tarinatushetkessä mahdollisuuden pohtia uutta elämäntilannettaan. Havaittiin asukkaan innostumisen tarinatuttamisesta ja siitä, että hän kuuli minun lukevani, mitä oli kertonut. Pääsimme hänen kanssaan kosketuksiin sen identiteettityön kanssa, jota hän teki muistisairaudesta toteamisen ja muuton seurauksena. Helpotukseksi pystyin kirjoittamaan tarinatusuokiossa kaiken kuulemani tarvitsematta keskeyttää kertojaa. Tunsin kyllä kiusausta tehdä lisäkysymyksiä. Rantulan (2008) mukaan tarinatuksen työmuotoa käyttäessä kysymykset oli hyvä jättää esimerkiksi erilliseen keskusteluhetkeen asukkaan kanssa. Nämä esitarinatuksella auttoivat tutkimustehtävän muodostamisessa ja siitä keskustelemisessä palvelujohdon kanssa.

4.1.2 Johdatus tyyppitarinaan

Tavatessani asukkaan esittäydyin ja vaihdoimme kuulumisia. Keskustelimme opinnoistani ja annoin asukkaalle luettavaksi tutkimuslupa-anomuksen. Siinä antamieni tietojen avulla hän antoi suostumuksensa osallistua mukaan opinnäytetyöhön. Jatkotapaamisella annoin kopion suostumuksesta asukkaalle. Istuimme vastakkain niin että näimme ja kuulimme toisemme hyvin.

Tarinatuksen aloitin asukkaan kanssa alkuohjeistuksella: ”Kerro minulle tarina juuri sellaisena kuin haluat. Se voi olla muisto tai jotain jota tällä hetkellä ajatussasi liikkuu. Minä kirjoitan sen muistiin sana sanalta, niin kuin sinä sen kerrot. Kun tarina on valmis, minä luen sen sinulle, ja voit korjata sitä mikäli haluat.” (Karlsson 2005, 10; Rantula 2008.)

Pyysin tarvittaessa asukasta sanomaan uudestaan sellaisen kohdan tarinaa, jota en ollut ehtinyt kirjoittamaan. Asukkaan kunto ja vire oli huomioitava tarinatuksessa. Oleellista on kontaktin solmiminen asukkaan kanssa. Aina ei ollut tarpeellista kuulla pitkää tarinaa. Tärkeää oli asukkaan saada se tunne, että olin olemassa häntä varten.

Tarinatuksessa asukas sai vapaasti päättää mitä hän kertoi tai jätti kertomatta. Kirjoitettuani kokoontumisajalle ja asukkaalle itselleen sopivan ajan, kerroin että aion lukea hänelle hänen tarinansa. Sitten luin hänelle ääneen mahdollisimman selkeästi ja tarvittavia taukoja pitäen. Sen jälkeen asukas kertoi vielä halusiko muuttaa tai korjata jotain tarinastaan. Tarinatuksen jälkeen saatoin asukasta ruokailuun, lauloin hänen kanssaan tai juttelimme hetken.

Tyyppitarinassa esittelen tarinoita tavalla, jolla tutkittavien anonymiteetti säilyy. Tarkoitan tällä, että olen jättänyt tunnistettavat paikkojen tai ihmisten nimet pois. Olen myös vaihtanut neutraaleiksi kuvauksia esimerkiksi vaimon tai aviomiehen sanaksi puoliso. Tyyppitarinan ulkopuolelle jätin ammateista kertovat kuvaukset, vaikka ne olisivat hyvin mukaan sopineet, mutta olleet liian paljastavia tutkittavan henkilöllisyyden kannalta. Tyyppitarina on tässä raporttini tulososiossa narratiivien analyysi. Tyyppitarinan tehtävä on saada työyhteisö kuulolle. He voivat tutustua tyyppitarinan kautta äskettäin muuttaneen asukkaan elämäntilanteeseen ja sisäistää mitä hänen mielessään liikkuu.

4.1.3 Tarina

Asetun asukkaaksi uuteen paikkaan. Nämä asunnot ovat palvelukoteja vanhuksille, vaikka olenhan minä vielä toimintakykyinen. Vanhainkoti mikä vanhainkoti toisella nimellä vain, enkä minä tunne itseäni vanhaksi. Minä haluaisin tietää, tarvitaanko minua täällä mihinkään. Asun nyt yhtä huonetta ja lapseni auttavat minua sitä sisustamaan. Aluksi seinät olivat tyhjä. Ripustimme pojan kanssa maisematauluni tuohon sohvan yläpuolelle. Sängyn vieressä on tilaa vihkikuvulle.

Mutta mietin kovasti, mitkä täällä ovat talon tavat. Mistä minun pitää huolehtia itse ja mitä kaikkea hoitajat tekevät. Hoitajia on monta, miten voin tutustua kerralla niin moniin ihmisiin, se väsyttää. Kun on ikävä omaa puolisoa ja ajatukset hänen luonaan. Nyt naulakossa ovat vain minun tohvelit ja kävelykengät. Ollessani yksin täällä huoneessa puolisoni kuolema vie ajatukset pois nykyhetkestä ja kertaan kaikkea mitä puolison kanssa puhuimme. Yhdessä eletyt ovat lohtuni. En ole sanonut tätä ääneen, mutta toivoisin muilta ymmärrystä osakseni, kun teen surutyötäni.

Haluaisin lukea, koska se on mukavaa ajankulua, mutta asunnossa ei ole vielä kunnollista lukuvaloa. Kaikkien tavaroiden paikkaa pitää vähän etsiä ja tänne sopeutuminen vie aikaa. Hoitajat kyllä muistuttavat minua ruoka-ajoista. Ne yhteiset ruokailut kuuluvat päiväohjelmaan. Silloin kun vointini on parempi, on se aivan henkireikä päästä toisten asukkaiden joukkoon ja ruokapöytään. Aamupalalla me juttelemme enemmänkin ja välillä laulamme, kun on se hartaushetki.

Sitä tarvitsen sitä mukautumiskykyä elämässä. Vertaan tähän muuttamista siihen, kun lapsetkin aikanaan muuttavat omilleen. Haluan tulla tutuksi, mutta vielä en tiedä, onko tästä kodiksi. Olen katsellut tätä huonetta tarkasti ja minun pitää hyvällä mielellä tähän mukautua. Toivon, että sopeutumiseni menisi hyvin. Onhan tuota elämäkokemusta kertynyt puolisona, vanhempänä ja leskenä. Nyt on tullut tämän vanhuuden elämänvaiheen vuoro. Onhan sekin huomattava, että lapsilla on vähemmän huolta minusta, kun asun täällä.

Odotan kovasti lasten vierailuja. Lyhyen hetken saan taas heidät tähän kupeelleni. Lapseni ovat taitavia ammatissaan ja työssään. Minulle on paljon iloa ja puheenaihetta heistä. Minä muistelen monesti perheeni ja sukuni vaihteita. Muistan hyvin

vanhat asiat, sillä ne ovat olleet merkityksellisiä. Nykypäivä on yksinäistä, siihen liittyy lääkkeit, hoitajat ja sairastaminen, mitä niitä toistelemaan.

On sellaisia päiviä, että tunnen itseni aivan tarpeettomaksi. Minulla on ollut harrastuksia, joista on pitänyt luopua tämän ikääntymisen ja heikkenemisen vuoksi. Kaipaan tänne palvelukotiin enemmän kanssakäymistä. Minun toiveenani on saada päivään sisältöä ja hengellistä ohjelmaa. Katselen aikani kuluksi ikkunastani avautuvaa maisemaa. Tuolla näkyvä kyltti kiinnostaa minua, mikä se mahtaa olla. Kyltti kun näkyy sitä kirkkaammin mitä ilta hämärtyy.

Oletko oikeasti kiinnostunut muistoistani? Minä muistelen työsarkaani, taakse jääneitä vuosikymmeniä palvellessani ammatissani. Minulla oli ammattiosaamista ja vuosien mittaan rinnallani tekeviä työkavereita, joiden kanssa jaoimme paljon. Hyvältä se tuntui jäädä eläkkeelle työvuosieni päätteeksi. Minulle jäivät muistot asiakkaista ja opetettavista tänne rintaani lämpimiksi ailahduksiksi.

Muistelen, kuinka leivoimme kaikki itse ja laitoimme ruokaa kotona. Meillä oli vaikeitakin aikoja, mutta osasimme pitää huolta toisistamme. Muistelen matkoja puolisoni kanssa, miten ajoimme sukulaisia tapaamaan ja löysimme matkalta uimapaikat. Ulkomaan matkoilla maistelimme toisia kulttuureita ja koimme elämyksellisiä hetkiä.

Minä olen kanssakäymisessä sellainen, että en muista eilisestä päivästä ennen kuin toinen ottaa sen puheeksi. Aikaisemmin olen kyllä kirjoittanut elämäntarinaani. Lapset siitä oikein kiinnostuivat ja kirjasivat tarinat tietokoneelle. Nyt on sairastaminen muuttanut ajatusmaailmaani.

Lapsuudesta puhuessani kerron mielelläni äidistäni. Muistan äidin laulammat laulut ja tunnelman kotituvassa. Muistan isän ja sisarusten harrastukset. Nauran niille kummelluksille, joita meille sattui, sillä kaikesta olen selvinnyt. - Minä tässä silminnähden virkistyn tarinoidessani!

Johan se on meillä lounasaika lähellä. Minä joudan tästä lähteä ruokasaliin päin ja sinäkin töillesi!

4.2 Kokemukset muutosta ja palvelukotiin sopeutumisesta

Olen tehnyt tarina-aineistosta sisällön analyysin, johon rajasin muuttoon ja palvelukodin arkeen liittyvät asiat. Käytyäni läpi asukkaiden tarinat useaan kertaan, poimin niistä asukkaan kokemukset muutosta ja asumisen arjesta palvelukodissa. Listasin nämä kokemukset ja kirjoitin niistä pelkistetyt ilmaukset. Tämän jälkeen etsin pelkistetyistä ilmauksista yhdistäviä tekijöitä ja aloin muodostaa analysointiin pääluokat.

Pääluokat kuvaavat tutkimustehtävää: Millaiset kokemukset asukkaalla on palvelukotiin muutosta ja palvelukodin arjesta? Pääluokat sisällönanalyysissäni ovat Kokemus muutosta palvelukotiin, Palvelukodin arki ja Asukkaan oma asenne asumiseen. Seuraavaksi avasin aineiston tulokset pääluokkien toimiessa jäsenyyksenä. Valitsin myös asukkaan tarinasta palvelukodin arkea ja asumiseen asennoitumista koskevia suoria sitaatteja mukaan tuloksiin.

4.2.1 Kokemus muutosta palvelukotiin

Tavatessani asukasta tarinatustilanteessa, hän oli asunut palvelukodissa vasta vähän aikaa. Tarinatutettavat olivat muuttaneet asuntoonsa heitä ensi kerran tavatessani alle kuukausi sitten. Neljään tarinaan sisältyikin asukkaan mietteitä muutosta. He olivat halukkaita kertomaan, kuinka tutustuminen paikkaan oli tapahtunut ja millaista tukea he olivat siihen tarvinneet. Yksi asukas asettui palvelukotiin jo tutustumikäynnillään ja toinen sai tukea tyttäreltään muuttopäätökseen.

Tulin tutustumaan Alzheimeriin erikoistuneeseen palvelukotiin ja jäin saman tien. Jääminen oli yllätys, mutta muutto olisi ollut edessäpäin kuitenkin.

Tyttäreltäni oli kysytty vain millainen mies olen ja sanottu, käykää katsomassa taloa ja saatte mennä sinne jos kiinnostaa.

Asukas kertoi myös tarinassaan, että asumiseen kuuluivat oman huoneen käyttö ja yhteiset ruokailut. Siivoamisen suhteen ja muutenkin häntä kiinnosti vielä katsella

mikä oli talon tapa. Asumisen kustannuksiin otti myös yksi asukkaista kantaa ja oli hyvillään kun eläke riitti niihin ja jäi vähän muuhunkin vaikka tilanne oli aluksi näyttänyt ankarammalta.

Yksi asukkaista vertasi muuttoaan siihen, kun lapset muuttavat omilleen.

Niinhän se on aina kun lapset muuttavat äidistään omilleen. Tämäkin on tavallaan omilleen muuttamista. Minulla on ollut sekä puolisona, vanhempana, että leskenä kokemuksia tästä elämästä. Kaikkeen on pitänyt tottua.

Asukas tunnistaa tämän elämäntilanteen vaiheena, johon hänen on totuteltava ja hakee itseluottamusta jo kertyneestä elämäkokemuksestaan.

Kilpi (2010) teki narratiivis-sosiaaligerontologisen tutkimuksen oman kodin jättämisestä ja vanhuudesta vanhainkodissa. Hänen tavoitteenaan oli antaa välineitä vanhustyöhön ja arkisiin sukupolvien välisiin kohtaamisiin. Tämän pro gradu-tutkielman tulokset osoittivat, että oman kodin jättäminen voi olla vanhukselle erittäin raskas kokemus. (Kilpi 2010, 80.)

4.2.2 Palvelukodin arki

Asukkaalle alkaa heti muuton jälkeen totutteleminen palvelukodin käytäntöihin ja päiväohjelmaan. Omat itsenäiset tarpeet ja aiemmat tavat ovat silloin törmäyksessä asuinyhteisön vallitsevien tapojen kanssa. Asukkaan seinälle kiinnitetään ruokailuajat muistuttamaan päivän rytmistä. Hoitajien kierrot aamulla ja illalla kuuluvat myös säännölliseen päivärytmiin. Hoitajat käyvät myös mittaamassa verenpainetta ja tekemässä tarvittavia kyselyitä asukkaalle. Palvelukodissa järjestetään yhteisenä ohjelmana viriketuokioita, kuntosaliohjausta sekä hartaushetkiä.

Palvelukodin päiväohjelma puhututti ja erityisesti ruokailut olivat kiinnekohtia, joihin asukkaan huomio kiinnittyi. Asukas mietti ääneen, kuinka kauan ruokailuun on vielä aikaa ja yksi asukas piti ruokailussa käyntiä päivän kohokohtana.

Asukasta mietitytti myös, että päivällisellä kävi noin puolet asukkaista, mutta itselle tuntui riittävän hoitajan tuoma voileipä toiseksi ateriaksi. Palvelukodin päiväohjelmaan sitouduttiin ja ruokailuajoista tuli asukkaan mielestä pitää kiinni.

Pidän huolen ruoka-ajoista ja yritän elää sääntöjen mukaan.

Tutkimuksen kannalta oli mielenkiintoista selvittää, millaista sisältöä ja ajankulua asukas kokee löytävänsä palvelukodissa. Uusi asuinympäristö sinänsä on jo haaste toimintakyvyn kannalta ja asukkaan tutustumisprosessissa tulisi selvittää myös hänen kiinnostuksen kohteitaan, että asukas saa vinkkejä ja ohjausta mielekkääseen tekemiseen.

Tarina-aineistosta tuli selkeästi esiin, että asukas kaipasi enemmän virikkeellistä ja henkistä toimintaa. Yhdessä laulaminen oli yksi asukkaan toiveista. Tarinassaan asukas kertoo, että kutominen on myös hyödyllistä ja mukavaa ajankulua. Yksi asukas piti erityisesti saunassa käymisestä.

Kuntosalille pääsy kiinnosti yhtä asukkaista, joka oli vasta kuullut sellaisen toimivan palveluasuntokerroksessa.

.. semmoinen Kuntola. Joku minulle vain sanoi... mutta en ole lähteny etsimään. Se kuntola-nimi viittaa siihen, että ottaako ne näin heikkoja ja huonoja sinne? Pitäisipäs jonkun kerran käydä. Ettei vaan laakereillaan tässä lötköttäisi.

Tarinoista paljastui päivän sisällöttömyys siinä kohdassa, kun asukas tunnusti elämänsä tuntuvan tylsältä. Hän kuvasi, ettei voi tehdä muuta kuin istua ja katsoa televisiota ja menevänsä jo kuudelta illalla sänkyyn lepäämään. Toisen asukkaan sydämellä oli kuinka yksitoikkoinen hänen elämänsä on kun kukaan ei tarvitse häntä.

4.2.3 Asukkaan oma asenne asumiseen

Asukas pohti tarinoidessaan tuntemuksiaan uuteen asumismuotoon nähden ja kuinka sopeutuminen siihen oli edennyt. Asukkaat vertasivat palvelukodin yksiötä entiseen kotiin haikein mielin. Yhdestä tarinasta tuli esiin, että alussa oli vierasta-

misen tunnetta ja totuttelemista yhteen huoneeseen asettumisessa. Asennetta oli selvästi päätetty suunnata positiivisesti.

Jos vastustan, kotiutuminen ei onnistu.

Minulla on tavoite mukautua hyvällä mielellä.

Yksi asukkaista mainitsi olevan olennaista millä tavalla suhtautua omiin sukulaisiin jatkossa.

Millä tavalla suhtautua sukulaisiin, jotka eivät asu tässä yhteisössä. Ovatko he vielä läheisiä, vai ovatko he kaikonneet pois. Minusta se on olennaista.

Yksi asukkaista kantoi huolta muiden asukkaiden kunnosta ja kanssakäymisen laadusta heidän kanssaan.

Kunto toisilla asukkailla ja itselläkin tullut siihen, että kannetaan ruoka valmiina eteen, hyvä ymmärtää ja asennoitua tähän meinatakseni olla kanssakäymisissä toisten kanssa.

Kilpi (2010, 66) analysoi vanhusten tyyppitarinoista yksinäisyyden tunteesta ja piti sitä subjektiivisena kokemuksena. Kaksi tarinatuttamistani asukkaista kiinnitti huomiota tarinoidessaan yksinäisyyden tunteeseen. Toinen kuvasi sitä niin, että hänen olonsa on sellaista, että monta kertaa ajateltava miten saisi ajan kulumaan. Asukkaalle jäi hoitajien kiertojen ja ruokailuaikojen ulkopuolella paljon aikaa. Omien lapsien ja läheisten vierailut olivat hyvin odotettuja ja puhuttuja aiheita. Asukas korosti yhteistyön taitoa ja palvelukodin näkemysten omaksumista, että voi nauttia jokapäiväisestä elämästä. Asukasta auttoi myös, että aina oli ollut oma huone musiikkiharrastusta varten.

Kilven (2010, 62) mukaan ikääntyneelle omasta kodista irtaantuminen sisältää symbolisesti elämän päättymisen, koska se sisältää tunteen viimeisestä muutosta. Tässä valossa palvelukotiin muutto ja sen ympäristön sekä tapojen hallinnan opettelu on elämän vääjäämättömästi lähestyvän lopun kannalta valtava ponnistus. Muutto on uhka asukkaan toimintakyvyn säilymiselle. Tutkimuksessa haastatelluilla vanhuksilla tarinoihin liittyi kaipuu kotiin ja he muistelivat lapsuuden kotia suurella lämmöllä.

Asukkaan tarinoille tilan antamista ja ajan varaamista arjesta tarinointiin puolsivat Kilven (2010) tuloksissa, että positiivinen aktiivisuus ja irtaantuminen näyttivät vanhainkodissa edesauttavan vanhenemisen myöntämistä ja oma elämänvaiheen hyväksymistä. Kun ikääntynyt ihminen näki eletyn elämänsä uudesta perspektiivistä käsin, se tuotti hänelle hyvää elämää vanhainkodissa. Hän ymmärsi elämänsä aiempaa kokonaisvaltaisemmin ja oppi näkemään syy-yhteyksiä ennen hänelle kipeää tehneille tapahtumille. (Kilpi 2010, 77.)

4.3 Tarinatuksen työmuodon kehittämisiltapäivä

Osana opinnäytetyötäni järjestin Lahden Diakonialaitoksen vanhuskotien hoitajille kehittämisiltapäivän perjantaina 17. toukokuuta 2013. Palvelujohto kutsui tähän iltapäivään kahdeksan hoitajan ryhmän tutustumaan kanssani tarinatuksen työmuotoon ja kehittämään ikääntyneen asukkaan kohtaamistyötä palvelukodeissa. Tutustumispiirissä istuimme pöydän ympärillä niin, että kaikilla oli näköyhteys toisiinsa. Jokainen osallistuja sai omalla puheenvuorollaan asettaa iltapäivälle haluamansa tavoitteen. Tavoitteita heillä oli mm. Halu oppia tarinatusta ja löytää tapa, jolla tarinatus toteutetaan käytäntöön, että siitä tulee työväline vanhustyöhön.

Iltapäivän runko koostui opinnäytetyöni tarkoituksen, tavoitteen ja tähänastisten tulosten esittelystä sekä yhteisestä työskentelystä. Aloitin työskentelyn ohjaamalla ryhmälle kollaasitehtävän, jonka tarkoituksena oli rikastuttaa keskustelua ja syventää kohtaamistyön teemaa. Levitimme pöydälle aikakauslehtiä, joita selailemalla oli tehtävänä repiä tai leikata irti kaikki kuvat ja tekstit, jotka osallistuja näki mahdollisuuksina tai haasteina kohtaamiselle vanhustyössä. Kollaasityöskentelyn aikana keskusteluissa tuli esille, että työyhteisössä pystytään puhumaan haasteista. Yksi osallistujista totesi, että leikki toimii aikuisellakin. Sommittelimme ja liimasimme kuvat ja tekstit sanomalehtiaukeamille koostaen. Kollaasien valmistuttua hoitajat esittelivät ne koko ryhmälle ja keskustelimme niitä. Kuvat kollaaseista ovat tämän raportin liitteenä.

Kollaasitehtävän jälkeen jaoin jokaiselle osallistujalle pienet tarinatusvihkot ja kynät. Kertasin tarinatuksen idean ja hoitajat kirjoittivat itse vihkoihin tarinatusohjetekstin. Ohjasin tarinatustehtävän parityöskentelyä. Parityöskentelylle

varasimme eripuolelta salia vastakkain istumispaikat, joilla osallistujat saivat kuunnella toisiansa rauhassa. Molemmille parista annoin aikaa 20 minuuttia kertoa tarinansa, jonka jälkeen hän sai kuulla oman tarinansa toisen lukemana. Sen jälkeen osat vaihtuivat. Kukin parista sai siis olla tarinatuttajan ja tarinatutettavan roolissa.

Tarinatustyöskentelyn päätteeksi kokoonnuimme yhteisen pöydän ääreen keskustelemaan kokemuksesta. Kehittämissiltapäivän päätteeksi kukin osallistuja sai antaa palautetta työskentelystä ja palata kommentoimaan asettamaansa tavoitetta, kuinka se oli toteutunut. Seuraavassa kirjaamaani palautetta osallistujilta:

Kirjoittaminen vahvistaa, että tuo todella kuuntelee!

Olis tärkeä olla rauha tehdä se (tarinatus).

Tää on kiva, verrattuna kun yleensä on kaavake tai joku testi.

Jännä tunne tuli kun toinen luki tarinani. Sehän oli ihan ok!

Siihen pitää varmaan laittaa aika. Kun on sovitut hommat, niitä ei voi siirtää huomiseen. Esimerkiksi kertoa asukkaalle, että tehdään nyt tietty aika ja jatketaan vaikka ensi viikolla.

Onko tuo tosissaan kiinnostunut?

Olla ovi kiinni ja varattu aika tarinatukseseen. Esimerkiksi tunti.

Nosti tunteet pintaan.

Peilaa omat jutut, kun lukee toisen tarinaa, vaikkei siitä sano mitään. Eläytyy.

Paras ajankohta asukkaan tarinatukselle voisi olla ennen lounasta tai iltapäivällä, kun virkein hetki.

Tarinoita voisi käsitellä tutustumispiirissä muisteluna, mutta ei liian kipeistä muistoista.

Hoitajien osallistuminen iltapäivään oli aktiivista. Hoitajat veivät mukanaan tekemänsä kuvakollaasit palvelukodin seinälle ripustettaviksi.

Kehittämisiltapäivän osallistujat asennoituivat uteliaasti heille uuteen työmuotoon. Yksi hoitajista oli käyttänyt sadutusta päiväkotiympäristössä, mutta pääasiassa hoitajat ilmaisivat tutustuvansa työtapaan ensimmäistä kertaa. Tavoitteiden antaminen iltapäivälle keskittyi siksi käytännön opetteluun. Osallistujat keskustelivat vilkkaasti etsiessään kuvia lehdistä ja ottivat kopin kysyessään haasteista ja mahdollisuuksista vanhustyössä. He tunnistivat kuvia ja tekstejä sommittelemalla miten ikääntynyt kohtaa muuton, sairastamisen, isovanhemmuuden roolit ja hengelliset tarpeensa. Kollaaseissa nousi esiin teemoja luopumisesta, avun tarvitsemisesta ja ihmisten kanssa yhteyteen pääsemisestä.

Paritarinatusharjoituksen avulla hoitajat havaitsivat tarinatuksen työmuodon mahdollisuudet ja eläytyivät siihen. He tekivät ehdotuksia tarinatusajan resurssoinnista hoitotyöhön antaessaan palautetta tarinatusharjoitusten jälkeen. Tarinallinen kohtaaminen otettiin myönteisesti vastaan ja sen myötä ymmärrettiin asukkaaseen tutustumisen merkitys. Hoitajille avautui tarinatusharjoituksessa konkreettisesti, miltä tuntuu tulla kuulluksi. Osallistujien palautteet kertovat siitä, että kohtaamiseen tulisi varata aikaa ja keskittymisen mahdollisuus asukkaalle virkeänä hetkenä. tarinat nähtiin aineksina tutustumispiiriin ja muistelutyöhön asukkaiden kanssa. Tämä oli arvokasta tietoa tutkimuksen kannalta.

Karlssonin (2005) mukaan sadutusmenetelmä otetaan käyttöön aikuisten kanssa kun halutaan tietoa toisen ajatuksista ja välittää arvostusta kertojalle. Menetelmä otetaan myös käyttöön kun kerätään tietoa toiminnan suunnitteluun ja halutaan tutustua toisen kulttuuriin. Tämä kehittämisiltapäivä oli ensimmäinen askel tarinallisen kohtaamisen työmuodon käyttöönottoon – ja itsessään jo työyhteisön yhteisen tarinan rakentamista. (Karlsson 2005, 118.)

5 HAASTATTELUN TULOKSET

Tarkoitukseni oli ensin toteuttaa keskusteluhaastattelu, jossa sekä vastuuhoitaja että vanhusasukas kertoisivat saman pöydän ääressä kokemuksiaan tarinatuksesta. Perustelin tätä sillä, että olisin nauhoittanut heiltä molemmilta tietoa samalla istumalla ja samalla saanut luotua yhteisen vuorovaikutustilanteen. Tein kuitenkin kummallekin osapuolelle omat haastattelut. Näin vastuuhoitaja sai esitettyä ammatillisia näkökohtiaan asukkaasta ja hoitotyöstä. Asukkaan haastattelutilanteesta en saanut tutkimuksen kannalta oleellisia tuloksia. Asukas ei osannut hahmottaa eikä vastata kysymyksiin, joita hänelle esitin. Hän keskusteli kyllä kanssani, mutta enimmäkseen muistoihinsa uppoutuen. Sovimme haastatteluajan työvuorojen havainnointikertojen päätteeksi. Kolmesta vastuuhoitajasta minulle järjestyi haastattelu-aika vain yhden kanssa. Haastattelu toteutettiin maanantaina 21. tammikuuta. Suunnittelin haastattelurungon ja käsitteet haastattelun tulosten rungoksi. Haastattelulle valittiin rauhallinen paikka vanhuskodista. Nauhoitin haastattelun.

Haastattelu muistutti keskustelua eroten kuitenkin siitä siltä osin, että se oli ohjattu tapahtuma, jolla oli tietty runko ja päämäärä. Toimin tilanteessa haastattelijan ja tiedon kerääjän roolissa. Vastuuhoitaja ja asukas toimivat vastaajana ja tiedonantajan roolissa. Keskustelun avauksessa selvensin omaa rooliani ja kerroin opinäytetyön tavoitteesta ja tehtävästä. Samalla käsitelin nauhoituslupa-asian. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 23). Haastattelun tavoitteena oli selvittää, miten vastuuhoitaja näkee asukkaan tarinatuksen ja tarinoiden yhteisöä ja omaa työtään kehittävinä. Tämän teeman yläkäsitteeksi valitsin Tarinoiden merkitys. Haastattelun tuli avata myös millaisena vastuuhoitaja oli kokenut tarinatuksen. Sen yläkäsitteeksi valitsin Sosiaalinen vuorovaikutus. Lisäksi haastattelulla hain vastauksia siihen kuinka tarinallinen vuorovaikutus tukee asukasta hänen elämäntilanteessaan ja sopeutumisessaan palvelukotiin. Tämän yläkäsitteen nimesin Sopeutumisprosessi palvelukotiin.

Haastattelukeskustelu eteni kysymys-vastaustyyppisenä ja sai sisältää tavallista arkista keskustelua. (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 29). Vuorovaikutustilanne tarjosi myös mahdollisuuden niille kysymyksille ja kiinnostuksille, joita ei esitetä kesken tarinatuksen (sadutuksen). Haastattelutilanteessa oli tarpeellista luoda miellyttävä yhteistyösuhde, jossa korostui luottamus ja empaattinen asenne (Keats 2000,

Ruusuvuori & Tiittula 2005, 41 mukaan). Keskustelussa etenimme laajemmista kysymyksistä yksityiskohtaisempiin ja muotoilin kysymykset niin, että ne jättivät tilaa haastateltavan kerronnalle (Ruusuvuori & Tiittula, 2005, 55).

5.1 Haastateltavana vastuuhoitaja

Työskentelin vastuuhoitajan työparina osallistuvan havainnoijana palvelukodin aamu- ja iltavuoroissa tammikuussa 2013. Tein tarinatusta äskettäin muuttaneen asukkaan kanssa kaikissa siihen tarjoutuvissa tilanteissa.

Vastuuhoitajan haastattelun tarkoituksena oli kartoittaa hänen kokemuksiaan ja selvittää millaiseen kanssakäymiseen asukkaan kanssa oli hänen mielestään päästy tarinatuksen työmuodon avulla. Vastuuhoitajalla antoi haastattelussa myös omia näkemyksiään tarinatuksen toimivuudesta omaan hoitotyöhön.

Vastuuhoitaja oli 24-vuotias lähihoitaja, joka oli työskennellyt palvelukodissa yhden vuoden ja kolme kuukautta. Vastuuhoitajana hänen tehtäväkuvaansa kuului asukkaan hoitosuunnitelman teko, läheisempi kanssakäyminen asukkaan kanssa, asioiden hoito, muistitellit sekä väliarvioinnit hänen kanssaan. Haastateltava kertoi arvostavansa omaa työtään. Hän koki saavansa palkan, kun asukas oli tyytyväinen ja kun tuli onnistumisia.

5.2 Tarinoiden merkitys

Vastuuhoitaja kuvasi kokemusta tarinatuksesta vanhusasukkaan kanssa mielenkiintoiseksi, sillä hän oppi asukkaan elämästä. Vastuuhoitaja yllättyi siitä, kuinka paljon tarinaa asukas oli valmis tuottamaan.

Tosi semmoinen... siis mielenkiintoista oli... että mä sain silleen... asukasta en vielä silleen tuntenut, on niin vasta tullut. Oppi ainakin silleen sen elämää, taustatietoja. Et oli tosi kiva. Oli vähän yllättävääkin, että sitä rupes tulemaan sitä juttua niin paljon... vaikka aluksi oli vähän vastahakoinen, et epäili ettei hän keksi mitään. Kumminki tuli hyviä tarinoita.

Vastuuhoitajalle tarinatus oli uusi työmuoto. Hän oli kuullut sadutuksesta sellaisessa muodossa, että oli koottu asukkaan kuvista tarina hänen elämästään muistutukseksi.

Haastateltava piti tarinatus merkittävänä oman työnsä kannalta, koska sitä kautta hän voi oppia tietämään vanhusasukkaan elämästä, poimia sieltä keskustelunaiheita. Hän kertoi myös poimineensa kiinnostuksen aiheita, joiden perusteella sai houkuteltua asukasta vaikka mukaan viriketuokioon. Hänelle tarinatuksen antia oli päästä entistä enemmän sisään asukkaan elämään.

Kun sen ihmisen voi nähdä niin eri lailla aluks ennenkun tietää siitä mitään ja mielikuva muuttuu..., kun oppii tuntemaan. Sitten just vaikka tuo asukas, millä me käytiin, just oppii ymmärtämään sitä paremmin, että minkä takia se vaikka istuu siellä nojatuolissansa, että saattaa surra vaikka sitä puolisoaan...

Pyysin haastateltavaa miettimään, miten tarinatus voi kehittää työyhteisöä. Hän näki kehittämisessä tärkeänä, että tarinoita jaetaan, etteivät ne jää vain omaan tietoon. Erityisen hyvä on kertoa ilmi tulleita mielenkiinnon kohteita. Hän mietti, että jos tarinoita voisi lukea muiden asukkaiden kanssa ja niistä voitaisi keskustella yhdessä. Samalla hän nosti esiin, että onko asukkaan tarinan lukeminen tavaltaan liian intiimiä. Asukkaan pitäisi antaa lupa lukemaan. Hoitaja ajatteli, että tarinoista voisi poimia joitakin hauskoja otteita, ei välttämättä niitä ikäviä.

5.3 Sosiaalinen vuorovaikutus

Pyysin haastateltavaa kuvaamaan kuinka asukkaat ovat vuorovaikutuksessa ja hän korosti, että etenkin vuorovaikutusta on hoitajien kanssa, koska heidän kanssaan on hoito- ja ohjaussuhde. Hoitajalle saatetaan antaa myös kriittistä palautetta toisista asukkaista. Asukkaista muodostuu myös parivaljakkoja tai 2-3 hengen ryhmiä, joilta juttelu sujuu keskenään.

Hoitaja arvioi huonon kuulon, puheen tuottamisen vaikeuksien ja muistisairauden vaikuttavan sosiaalisen vuorovaikutuksen määrään. Kuulo on haastateltavan mukaan aika iso rajoitus. Haastateltava piti myös puutteena, että palvelukodissa ei ollut olohuonetta ja olikin esitetty toive yhteisestä päiväsalista.

Pyysin haastateltavaa kertomaan, minkälaisia vaikutuksia hänen mielestään tarinatuksella on asukkaalle.

No kyl se asukas kokee itensä varmaan silleen, että se tulee kuulluksi. Ja joku on kiinnostunut hänen elämästään. Että on varmasti positiivinen vaikutus sillä.

Haastateltava huomioi, että toisille tällainen mahdollisuus purkaa omaa elämäänsä voi olla mieluisampi. Erityisesti yksinäisillä on tarve suurempi, jos ei käy ollenkaan omaisia eikä ystäviä. Hoitajilla ei ole aikaa ruveta keskustelemaan niin syvällisesti. Vuorovaikutus hoitotyössä keskittyy perustehtävän ympärille, kuten esimerkiksi tervehtimiset ja voinnin kysymiset. Poikkeuksena hoitaja mainitsi sellaisen tilanteen kun asukas alkaa itse puhua entisistä ajoista.

Haastateltava kertoi, että tarinatuksen ansiosta hän voi jatkossa ottaa keskusteluisa esille niitä aiheita, mitä asukas kertoi. Hän aikoi myös kutsua asukasta mukaan hartauteen ja ehtoolliselle, koska asukkaan tarinasta tuli esiin hänen hengelliset kiinnostuksensa.

Vastauksena kysymykseen mitä tarinatus kysyy työntekijältä eli tarinatuttajalta hän vastasi, että aikaa ja sellaista keskittymistä, että ei ole heti kiire pois. Hänen mielestään tarinatuttajan tulee osoittaa asukkaalle, että on todella kiinnostunut.

Istuu alas ja johdattelee sen siihen aiheeseen... Kyl mä luulen, että ne vaistoo eron, kun menee vaikka nopeesti vaan antamaan jotain lääkettä. Tai kun istuu kunnolla alas, se on ihan eri asia.

Kysyin millaisessa tilanteessa työarjessa on hänen mielestään sopiva paikka ja aika tarinatukselle? Haastateltava antoi ehdotuksia tarinatuksen ajaksi. Hänen mielestään aamupäivä on paras, aamupalan jälkeen tai ennen lounasta/lounaan jälkeen. Silloin asukas jaksaa antaa itsestensä ja myös hoitaja.

Sosiaalinen tuki: Voisi myös kerätä kokoon asukkaita, jotka ovat kiinnostuneita samoista asioista ja hyödyntää uuden asukkaan tarinoita jonkin yhteisen tekemisen kautta. Hoitajan ehdotuksena oli ruveta vaikka pelaamaan ja juttelemaan tutustumispiirissä.

Haastateltava vastasi myös kysymykseen, mitä tarinatuksen työmuodon mahdollisuudet kysyy työnantajalta ja esimieheltä. Terveisenä tulevaisuuden työnjaon suunnitteluun palvelukodissa:

Vastuuhoitaja toivoi, että tarinatukselle osoitettaisiin riittävästi resursseja.

Siinä ois niinku laitettu sulle aikaa, siihen päivittäiseen työnjakoon . Et kyllä ne asukkaat senkin aistii, jos sanoo että on aikaa, mutta ei oikeesti ole, vaan aattelee, että nyt mun pitäisi olla siellä ja siellä ja siellä. Se oiskin kiva kun vois vaan istua alas ja kuunnella mitä sieltä tulee!

Tämän tutkimuksen myötä palvelujohdon on mahdollista kehittää kohtaamistyön tapoja ja keskittää huomiota siihen myös hoitajien työajan ja resurssien mitoituksessa. Tarinatuksen aihepiiristä ja käytäntöön viemisestä on tulossa myös toinen opinnäyte lähihoitajaopiskelijan tekemänä, joka otti yhteyttä toimeksiantajaan tämän opinnäytetyöprosessin loppuvaiheessa.

5.4 Osallistuvan havainnoinnin tulokset

Hoitajan iltavuoron rutiineissa peseytymishetket ja yöpuvun pukemiset ovat samalla mahdollisia tarinallisen kohtaamisen paikkoja. Siinä hoitaja voi pyytää asukasta kertomaan mielessään liikkuvia ajatuksia ja muistoja. Tässä kohtaa ei ole välttämätöntä kirjoittaa tarinaa ylös. On oleellista, että hoitaja on läsnä ja antaa asukkaalle tulla kuulluksi. Miten asukas tietää, että hän tulee kuulluksi? Kun hoitaja pitää kontaktia yllä ja osoittaa asukkaalle kuulevansa häntä esimerkiksi nyökäilemällä ja ilmeillään. Lyhytkin sanallinen huomio riittää, kun se on kytköksissä asukkaalle kertomaan. Esimerkiksi: ”*Tuo oli mukava kuulla. Olipa sinulla kokemus.*” ”*Sellaisen muiston saimme jakaa, kiitoksia.*” Mikään ei estä toistamasta myös mitä hoitaja itse muistaa asukkaalle kertoneen. Muisteleminen ja ajatustensa ilmaiseminen on asukkaalle myönteistä virikettä, sillä hän viettää päivästä paljon aikaa yksin.

Aikalailta yksitoikkoista on tämä elämä minulla, koska en jaksa keksiä mitään. (Asukas 4.1.13.)

*Monta kertaa olen ajatellut, miten saisi menemään tämänkin tunnin.
(Asukas 3.1.13)*

Havaitsin konkreettisesti kuinka tarinan eli oman kokemuksen kysely aikaansai ryhdin paranemisen ja katseen kohoamisen. Tällaisen hetken hyödyntäminen tarinalliseen kohtaamiseen kysyy hoitajalta aloitteellista otetta ja rohkaisevaa asennetta. Avoimena oleminen kohtaamistilanteessa välittyy asukkaalle ja hän reagoi myönteisesti kun huomaa, että toinen on hänestä kiinnostunut.

Yhteisössä voi ottaa pohdinnan alle miten aamunavauksessa voi saada kuuluviin asukkaan omia tarinoita. He istuvat pöytäkunnittain, jolloin samaan pöytään kokoontuvat 3-4 henkilöä voivat jakaa asukkaan tarinan. Haastetta tuo toki, että hoitajilla on samalla tarjoilutehtävä. Kuitenkin he vuorollaan vetävät aamuhartauden, joten samaan tapaan nimetty hoitaja voisi saada tarinatehtävän. Jonkun perinteen tai tavan muistelu voisi olla sopivan naseva tällaiseen aamupalahetkeen, jolloin kaikki eivät välttämättä istu syömässä yhtä kauan. Tapa tai perinnetieto poimittaisiin asukkaan tarinasta.

Työvuorojen havainnoinnin aikana selkeni, että vastuuhoitaja sai uutta tietoa asukkaasta ja he tulivat entistä tutummaksi keskenään tarinatusten ansiosta. Uuden tiedon valossa hoitaja voi tukea asukasta tutustumaan lisää palvelukodin yhteisöön ja sen tarjoamiin toimintamahdollisuuksiin.

6 ARVIOINTI

Olen tehnyt tämän työn toimeksiantosopimukseen perustuvana kehittämistehtävänä. Opinnäytetyöprosessin kussakin vaiheessa olen koettanut valita sopivimmat tutkimustavat edetä työn tarpeiden edellyttämällä tavalla. Pyrkimykseni oli istuttaa tarinallisen kohtaamisen menetelmä vanhustyön arkeen ja saada sen myötä asukkaille tukea heidän sopeutumiseensa palvelukotiasumisessa. Mielestäni onnistuin tässä saatujen tulosten valossa ja työn laajuuden puitteet huomioiden. Tyypittarina, sisällön analyysi, sekä haastattelun ja kehittämisiltapäivän tulos antavat subjektiivisen kuvan, mutta ovat samoilla jalanjäljillä Rantulan (2008) ja Kilven (2010) laajempien sadutuksen ja narratiivien tutkimusten kanssa. Tulokset ovat relevantteja siinä kuinka ne kertovat tarinatuksen työtavan tärkeydestä ja antoisuudesta vanhustyön arjessa.

Vanhustyön haasteeksi nousi tämän kehitysiltapäivän perusteella kohtaamistyön vaatiman asenteen ja ajan löytäminen hoitotyön arjessa. Kehittämisiltapäivään osallistuneet hoitajat ja haastatteleman vastuuhoitaja suhtautuivat tarinatuksen työmuotoon myönteisesti. He tunnistivat tarinatuttamisessa mahdollisuuden asukkaaseen tutustumiseen ja toisenlaiseen läsnäoloon kuin hoitotoimenpiteet tai esimerkiksi muistitestilomakkeen täyttäminen voi tarjota. Palvelujohto ja tiimivastaavat saivat tietoa tarinatuksen työmuodolle sopivista ajankohdista. Kaikki työyhteisöstä tutkimukseen tutustuneet saivat ideoita arjen hoitotyössä asukkaan kuulemiseen ja asukkaan tarinoiden hyödyntämiseen.

Asukkaat ovat palvelukotiin muuttaessa uuden identiteettityön edessä, ja heillä käynnistyy sopeutumisprosessi kun he kohtaavat palvelukodin päiväohjelman ja arjen. Heidän voimavaransa ovat rajalliset ja muuton jälkeinen elämänvaihe on voimavaroja kuluttava. Tämän kehittämistehtävän arvoksi voin nähdä myös sen, että kaikki asukkaan tyyppitarinaan perehtyvät menevät hetkeksi asukkaan nahkoihin ja voivat havaita, mitä asukkaan mielessä liikkuu asumisen alkuaikana.

Asukkaalle itselleen on arvokasta kuulluksi tulemisen kokemus ja että hän voi kokea saavansa tukea uuteen asumistapaan asettumisessa. Saako asukas oikeasti havaita, että hänen kokemustaan kuullaan ja hänen kyvyillään on merkitystä. Asukkaan kiinnostusten ja kykyjen esiin nostaminen tarinoista puolestaan antoi

hoitajille varmuutta siihen mistä keskustella ja miten ohjata asukasta palvelukodin arjessa.

Arvointia tein myös Hokkanen ym. (2006) mallin mukaisesta ikäihmisten voimavaroja tukevien toimintatapojen jäsennyksestä. Psykkistä, fyysistä ja henkistä hyvinvointia vahvistavat toimintatavat toteutuivat palvelukodin tutkittavien asukkaiden kohdalla. Kuitenkin viriketoiminnan ja hengellisen ohjelman puute nousi tarina-aineistosta. Heti muuton jälkeen asukkaalle ei tarjottu tarpeeksi hänen toivomaansa ajankulua ja oman kulttuuritaustan huomioon ottoa toiminnassa.

Sosiaalisia suhteita vahvistavista toimintatavoista tutkittavien kohdalla korostui lasten tapaamisen merkitys. Asukkaat kertoivat tarinoissaan toistuvasti lastensa ammasteista, perheistä ja kokivat lasten vierailut tärkeinä omassa arjessaan. Pidempiin asuttaessa sosiaalista tukea antavat asukkaalle myös vapaaehtoistyöntekijät. Yhteisöllistä toimintaa on tulevaisuudessa suositeltavaa lisätä ja siinä arvioin tarinatuksen roolin tulevan avuksi esimerkiksi tutustumispiirien ohjauksessa. Tarinat voivat tehdä asukasta tutummaksi niin hoitajille kuin vapaaehtoistyöntekijöille ja omaisillekin. (Hokkanen ym. 2006.)

Tarinatuksen tuloksien hyödyntäminen tutustumispiirissä tai muisteluryhmissä on kiinnostava jatkotutkimusaihe tälle kehittämistehtävälle. Vastuuhoitajan haastattelun tuloksesta tuli ilmi, että tutustumispiirissä on suositeltavaa olla toimintaa, joka virkistää vanhusasukkaan verenkiertoa ja ajattelua. Tällaisia ovat esimerkiksi tutustumisleikit tai tuolijumppa. Jatkotutkimusta on jo luvassa tarinatuksen työmuodon hyödyntämiseen käytännössä palvelukoti Betelissä. Tekijänä on lähihoitaja-opiskelija.

6.1 Luotettavuuden arviointia

Tutkimusmenetelmien yhteiskäyttö, toiselta nimeltään triangulaatio tarkoittaa laadullisen opinnäytetyön luotettavuutta. Triangulaation periaatteita on kehitetty sosiaalitieteissä vuosikymmeniä ja saatu useita näkökulmia todellisuudesta tutkimus- ja sosiaalisessa prosessissa. Koska tässä työssä triangulaatio liittyy useiden menetelmien käyttöön, se on tyypiltään metodinen triangulaatio. Useiden metodien käyttö on perusteltua, kun yhdellä menetelmällä ei saavuteta riittävän kattavaa kuvaa tutkittavasta työmuodosta. Laadullisessa työssä jatkotyöstäminen vaatii

osaltaan tutkijan omaa tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2001, 140 - 142.) Asukkaiden tarinatukseen lisäksi olen haastatellut asukkaan vastuuhoidajaa, osallistunut hänen työhönsä osallistuvana havainnoitsijana, sekä ohjannut palvelukotien hoitajille toiminnallisen kehittämisiltapäivän. Narratiivien analyysin tuloksena olen kirjoittanut palvelukodin asukkaan tyyppitarinan.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 135 - 138) mukaan opinnäytetyö on arvioitava kokonaisuus. Siinä sisäinen koherenssi osoittaa, kuinka tutkimuksen kohde ja tarkoitus, oma sitoutuminen tähän tutkimukseen, aineiston keruu, valitut tutkittavat tiedonantajat, tutkimuksen kesto, aineiston analyysi, arvio luotettavuudesta sekä tutkimuksen raportointiasu tulee olla suhteessa toisiinsa.

Olen tehnyt tutkimustyön yksin, josta nousee kysymys, kuinka luotettavana voi pitää tuloksia, kun niille ei ole ollut useampia tarkastelijoita. Tulokset ovat kolmen asukkaan subjektiivinen kokemus, jota olen lähestynyt tutkijana aineistanalyysin keinoin. Hoitajien palautteen ja vastuuhoidajan haastattelun tuomat tulokset täydentävät tarina-aineiston esiin tuomaa tietoa. Ne ovat myös työyhteisön tarinan ja työtapojen kehittämisen aineksia. Kuten Kiviniemi (2007, 83) toteaa, tehtäväraporttini on tulkinnallinen kokonaisuus, johon joku toinen tutkija saattaisi löytää toisenlaiset luokitukset tai painottaa muita ulottuvuuksia tarinoista kuin minä.

Hyvällä ja viimeistellyllä raportoinnilla voin tarjota lukijalle uskottavuutta, että olen muodostanut mahdollisimman informatiivisen ja todellisen tyyppitarinan, sekä näkemyksen asukkaan kokemuksesta muuton ja palvelukotiin sopeutumisen suhteen. Luotettavuuden kannalta prosessin esiin tuominen ja auki kirjoittaminen ei ole pelkästään tyylikeino, vaan se on keskeistä tutkimuksen uskottavuuden kannalta. Analyysin kuvaaminen tekee sen ymmärrettävämmäksi lukijalle ja selkeyttää hänelle analysoinnin painotukset. (Kiviniemi 2007, 82.)

Tutkimuksen aikataulu ja kesto on mielestäni palvellut hyvin sitä tarkoitusta, että kukin asukas sai tarinatushetket heti asumisensa ensimmäisten viikkojen ja kuukausien aikana. Tutkija – tiedonantaja-suhde (Tuomi & Sarajärvi 2001, 138) on toiminut hyvin, sillä asukkaat lähtivät mielellään tarinatutettaviksi. He kuuluivat tarinansa saman tien lukemanani ja saivat muuttaa tai korjata mitä niistä halusivat.

Tarkoitukseni tyyppitarinassa oli luoda tekstiä, josta lukija voi ottaa kiinni asukkaan kokemuksista ja ajattelutavoista alun sopeutumistilanteessa palvelukodin arkeen. Tiedon lähteitä tietoperustaan valitessani pyrkimys oli hoitotyössä tapahtuvan kohtaamistyön merkityksen selkeyttäminen palvelukodin arjen näkökulmasta. Luotettavuuteen liittyy myös opinnäytetyön ja kehitystehtävän vaiheiden kuvaaminen siten, että ulkopuolinen lukija pystyy seuraamaan mitä on tehty ja miksi. Tähän kuvaukseen olen pyrkinyt ja saamani ohjauksen perusteella tehnyt tarvittaessa lisää perusteluja.

Tarinoiden säilyttämisessä ja käytössä olen toiminut asianmukaisesti ja kunnioittavasti asukkaan allekirjoittaman tutkimuslupa-anomuksen mukaisesti. Olen ollut uskollinen aineistolle ja perehtynyt siihen antaumuksella saadakseni oleellisen kokemusmaailman esille mahdollisimman kattavasti.

7 YHTEENVETO

Asukkaan narratiivi, tyyppitarina kertoo totutteluponnistuksesta uuteen asuntoon ja palvelukodin tapoihin. Asukas koettaa parhaansa mukaan päätellä mistä hänen tulee huolehtia itse ja kuinka tutustua useisiin uusiin hoitajiin. Palvelukodin ympäristö on uusi, on koti-ikävä ja elämäntilanne vaatii mukautumiskykyä. Asukas tulee miettineeksi mihin häntä vielä tarvitaan. Myös Kilpi (2010) eritteli tyyppitarinoistaan oman kodin jättämiskokemuksia, elämän hallintaa ja kotiin liittyvää turvaa.

Asukas saa voimia ja luottamusta pitkästä elämäkokemuksestaan. Hän kuvaa sitä niin, että monesta on jo selvitty, voi nauraakin kammelluksille. Lapset ja lapsenlapset ovat valontuojia. Asukkaalle on paljon iloa ja puheenaihetta heistä. Asukas tunnistaa, että lapsilla on hänestä vähemmän huolta, kun hän asuu palvelukodissa.

Lasten vierailujen lisäksi yhteiset ruokailut rytmittävät asukkaan arkea. Monista kiinnostuksista ja harrastuksista on kuitenkin pitänyt luopua ikääntymisen ja sairastamisen vuoksi. Asukas kaipaa enemmän kanssakäymistä ja hengellistä ohjelmaa. Asukas ei itse muista välttämättä edellisen päivän tapahtumia ja hän kokee tarpeelliseksi, että saa tukea vuorovaikutukseen. Asukas tiedostaa, että sairastaminen muuttaa hänen ajatusmaailmaansa.

Asukkaalle muisteleminen on tärkeää. Lapsuuden koti ja oma lapsuuden perhe ovat mieleisiä muistelun aiheita. Asukas kertoo tarinoissaan vanhemmista, sisaruksista, lauluista, askareista ja sattumuksista lapsuusvuosilta. Asukas muistelee myös omaa ammattiosaamistaan ja työvuosiaan. Asukkaan kodin perhe-elämän muistot, mutta myös muistot matkoista sukulaisten ja puolison kanssa virkistävät häntä. Asukas saa muistelusta ajankulua ja jäsennystä elämäntilanteeseensa. Kuultuaan tarinansa asukas saa vahvistusta olemassaololleen, arvokkuudelleen ja identiteetilleen. Tätä muistelun merkittävyyttä tukevat myös Rantulan (2008) demen-tiasadutusta ja Kilven (2010) oman kodin jättämistä ja vanhuutta vanhainkodissa käsittelevät pro gradut.

7.1 Tarinatus vuorovaikutustyön menetelmänä

Tarkastellessani tarinatuksen työmuodon tuomia kokemuksia havaitsin saatujen hyötyjen olevan samansuuntaiset Rantulan (2008) dementiasadutuksesta saamien kokemusten kanssa: Haastatteleman hoitajan sekä kehittämisiltapäivään osallistuneiden hoitajien palautteesta tuli ilmi, että hoitohenkilökunta voi käyttää tarinoita tutustukseen asukkaisiin paremmin ja tehdäkseen hoidosta heidän yksilöllisyyttä huomioivaa. Asukas saattoi kertoa tarinoissa sellaisia asioita mistä pitää. Monet hoitotyön toimenpiteet sujuvat helpommin, kun niiden lomassa voi tarjota asukasta miellyttäviä ja tuttuja ratkaisuja tai vaikka laulaa hänen lempilauluaan. (Rantula 2008, 67.) Tarinoita voidaan myös käyttää yhteisesti viriketuokioiden ja ohjelmien alkukoukuina. Rantula oli esimerkiksi koonnut dementiakodin kesäjuhlan ohjelman sadutustekstien pohjalta. (Rantula 2008, 69.)

Rantulan (2008, 67) mukaan tarinallisen kohtaamisen vaikutukset ulottuivat paitsi sadutettavaan ja saduttajaan, myös hoitoyhteisöön ja aina edelleen palvelukodin ympäristöön. Vaikutukset jakaantuivat läsnäolon hetken, itse tarinan kerrontatilanteen ja syntyneiden tarinoiden tuomiin vaikutuksiin. Teimme Rantulan kanssa myös saman havainnon: seura ja yksilöllinen huomioiminen piristävät.

Rantula (2008) pohti sadutuksen vaikutuksia omaisten kannalta. Omaiset saivat tarinoiden avulla tietoa muistisairaana asukkaan tavasta kokea asioita. Omaisista saattoi olla ilahduttavaa huomata, että asukkaan muistista kumpusi kauniita ja kiitollisia asioita tai jopa paljastuksia, joista läheinen ei ollut aiemmin puhunut. Minulla ei ollut tämän tutkimuksen puitteissa mahdollisuutta ottaa mukaan omaisten näkökulmaa. Omaiset eivät saaneet nähdä tarinatuksen satoa. Rantulan mukaan saduttajan olikin asukkaan oikeusturvan ja omaisten huomioimisen kannalta valittava mitä tarinoita kannatti näyttää omaisille. (Rantula 2008, 68.)

Kehittämisiltapäivässä hoitajat ottivat tarinatuksen työmuodon myönteisesti vastaan. Käytännön paritarinatusharjoituksessa he saivat oman kokemuksen siitä, miltä tuntuu tulla kuulluksi. Kokemuksensa perusteella he tähdensivät, että asukkaan tarinalliseen kohtaamiseen tulisi varata aikaa ja keskittymisen mahdollisuus asukkaalle virkeänä hetkenä. He löysivät yhteyden hoitotyön ja tarinatus työn välille, kun työmuodon kysymät resurssit osoitetaan selkeästi. Tämä resurssien

osoittamisen haaste meni palvelujohdolle.

Tarinatuksen työmuoto on arvioinnista vapaa vuorovaikutustapahtuma (Rantula 2008; Hohenthal-Antin 2009). Karlssonilta (2005) sain vahvistusta sille, että tarinatus sopii työkaluksi työhön, jossa on tärkeää luoda hyvä kontakti asiakkaaseen. Tässä kohtaa tutkimusprosessia on paikallaan pohtia mitä menetelmän laatutekijöitä löysin palvelukotiasukkaiden kohtaamistyössä.

Tarinatus eli sadutusmenetelmä aikuisten kanssa on

- ❖ kuunteleva
- ❖ osallistava
- ❖ voimavarakeskeinen
- ❖ tulkinnasta vapaa
- ❖ vapauttava
- ❖ yhdistävä
- ❖ toisen asemaan asettumista
- ❖ yhteisöllisyyden luomista

(Karlsson 2005, 120.)

Kuvio 2. Työmuodon laatutekijät Karlssonin (2005) mukaan.

Juuri näiden laatutekijöitten löytyminen korostaa työmuodon arvoa ja soveltuvuutta ikääntyneelle asukkaalle ja palvelukotiympäristölle. Ikäihminen saa osallistavaa ajankulua. Hoitaja pystyy asettumaan hoidettavan asemaan, kuitenkin tulkinnasta vapaalla ja kuuntelevalla työotteella. Ikäihmisen elämänvaiheet, tavat ja tottumukset tulevat esiin ja vapauttavat häntä omaksi itsekseen uudessa asuinympäristössään.

Tarinatuskertojen seurauksena asukasta ohjataan voimavarakeskeisesti toteuttamaan hänelle mielekkäitä arjen asioita sekä kulttuurisia ja hengellisiä tarpeita. Tarinatuksessa syntyneiden tarinoiden avulla voidaan luoda yhteisöllisyyttä esimerkiksi käyttämällä niitä tutustumispiirissä ja muisteluryhmässä.

7.2 Onko palvelukodin yksion mahdollista olla kuin oma koti?

Tämä kysymys on lainaus yhden asukkaan tarinasta. Se on pohtimisen arvoinen. Se on asukkaalle polttavan ajankohtainen juuri tässä sopeutumisvaiheessa palvelukotiin. Tietoperustassa olevien lähteideni (Pikkarainen 2007; Hohenthal-Antin 2009; Mäkinen ym. 2009) mukaisesti on myös saatava varmuus, että asuminen tässä palvelukodissa tukee omaa toimintakykyä. On totuteltava paikkaan ja tapoihin. On opittava luottamaan, että itsemääräämisoikeus toteutuu vaikka ollaan hoivaympäristössä. Asukas kysyi ääneen tämän asian, joka koko asuinyhteisön olisi hyvä ottaa keskustelunaiheeksi ja antaa siihen realistisia vastauksia.

Palvelukodin yksiö ei korvaa omaa kotia. On kuitenkin paljon mitä voidaan tehdä, että palvelukotiympäristössä saa toteuttaa tarpeitaan ja nauttia ajankulusta. Palvelukodissa voi käydä kulttuurin tekijöitä ja sieltä voidaan lähteä osallistumaan monenlaiseen tekemiseen kun tahtoa löytyy.

Asukkaan tarinoiden tuloksista nousi esiin yksinäisyyden tunteita. He tunnistivat myös tarpeettomuuden tunteen, josta kertoivat tarinoissaan. Jokaisella tutkittavalla oli päivän pituuteen nähden liikaa yksin vietettyä aikaa. Asukkaalle jäi hoitajien kiertojen ja ruokailuaikojen ulkopuolella paljon aikaa. Yksinäisyyttä lievittivät yhteiset ruokailut, television katselu, ryhmät sekä omaisten ja ystävien vierailut. Yhdellä asukkaista leskeys oli niin tuore asia, että hänen kertomansa mukaan ajatukset olivat enimmäkseen pois nukkuneen puolison luona.

Omalta osaltaan kanssani vietetyt tarinatustuokiot olivat asukkaalle mahdollisuus identiteettityöhön sekä mukavaa ajankulua. Havaitsin heissä silmin nähtävän virkistymisen ja katseen avartumisen jokaisella tarinatuskerralla. Itselleni sain työkentelystä korvaamattoman mielenkiintoista tietoa ja oppia ammatilliseen kasvuuni asukkailta heidän elämänsä poluilta. Tarinat olivat ainutlaatuisia ikkunoita asukkaiden elämänkertoihin. Tarinatusten aikana välillemme kehittyi tunnelma, josta huokui välittäminen ja kohdatuksi tuleminen.

Kilven (2010) tutkimuksen mukaan vanhus voi kokea myös vanhainkodin kodikseen ja oman kodin ikävä haalistuu ajan saatossa. Kilven tutkimuksen perusteella yli viisi vuotta vanhainkodissa eläneet olivat sopeutuneet vanhainkodin toimintakulttuuriin. Vanhuskodissa asuneelle ikääntyneelle tuottivat Kilven mukaan hyvää

vanhuutta oman elämän rajallisuuden hyväksymisen ja hengellisen tasapainon lisäksi elämän jatkuvuuden näkeminen nuoremmissa sukupolvissa. Sopeutumista tuki tai uhkasi se tekijä oliko ikääntynyt voinut suunnitella muuttoa ja valmistautua siihen etukäteen. Tämän valossa tarinatuttamani asukkaat voivat kokea tulevaisuudessa sopeutuneensa palvelukodin toimintakulttuuriin. Siihen ovat vaikuttamassa ikäihmisen voimavaroja tukevat toimintatavat, asukkaan oma asenne sekä vanhuspolitiikan linjaukset.

LÄHTEET

- Ahoranta, P. & Virolainen, A. 2001. Fyysinen hoitoympäristö dementoituneen potilaan hyvän hoidon mahdollistajana. Pro gradu- tutkielma. Hoitotieteen laitos. Kuopion yliopisto.
- Day, K. Carreon D. & Stump, C. 2000. The therapeutic design of environments for people with dementia. A review of empirical research. *The Gerontologist* 40. 397-416.
- Fraher, A. & Coffey, A 2011. Older people´s experiences of relocation to long-term care. *Nursing older people*. Vol. 23, Iss. 10, p. 23-27 [viitattu 4.12.2012]. Saatavissa EBSCO Academic Search Elite-tietokannassa:
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=69618984&site=ehost-live>">Older people's experiences of relocation to long-term care.
- Hakonen, S. 2003. Muistelutyö. Teoksessa Marin, M. & Hakonen, S. (toim.). *Seniори- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*. Juva:WS Bookwell Oy, 130–137.
- Heikkinen H. 2007. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim) 2007. *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 142-148.
- Hohenthal-Antin, L. 2009. Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hokkanen, H., Häggman-Laitila A. & Eriksson, E. 2006. Ikäihmisen voimavaroja tukevat toimintatavat –malli. Teoksessa Mäkinen, E., Kruus-Niemelä M., Roivas M. (toim.) *Ikäihmisen hyvä elämä. Ympäristön merkitys vanhustenkeskuksessa*. Metropolia ammattikorkeakoulu, 110.
- Hyvärinen M. 2006. Kerronnallinen tutkimus. [viitattu 19.3.2013]. Saatavissa: http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf

- Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Juva: WS Bookwell, 160-178.
- Hänninen, V. 2000. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Karlsson, L. 2005. Sadutus. Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kilpi, L. 2010. ”Tää hioo ihmisestä sen terävimmän kärjen”. Narratiivis-sosiaaligerontologinen tutkimus oman kodin jättämisestä ja vanhuudesta vanhainkodissa. Sosiaalipolitiikan pro gradu –tutkielma. Porin yksikkö. Tampereen yliopisto.
- Kotka, R. 2011. Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Lumme-Sandt, K. 2005. Vanhan ihmisen kohtaaminen haastattelutilanteessa. Teoksessa Ruusu vuori, J. & Tiittula L. (toim). 2005. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 125-144.
- Marin M. & Hakonen S. (toim) 2003. Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Price, B. 2011. Making better use of older people’s narratives. Nursing older people. Vol. 23, Iss. 6, p.31-37. [viitattu 7.1.2013]. Saatavissa EBSCO Academic Search Elite-tietokannassa:
<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=62513068&site=ehost-live>
- Peace, S., Holland, C. & Kellaheer L. 2000. Environment and Identity in Later Life. Open University Press. Teoksessa Mäkinen, E., Kruus-Niemelä M., Roivas M. (toim.) Ikäihmisen hyvä elämä. Ympäristön merkitys vanhustenkeskuksessa. Metropolia ammattikorkeakoulu.

Pikkarainen A. 2007. Ympäristö. Teoksessa Lyyra T-M., Pikkarainen A. & Tiikkainen P. (toim.) 2007. Vanheneminen ja terveys. Helsinki: Edita Publishing Oy, 41-66.

Rantula, J. 2008. Sadutuksen merkitys dementiatyössä. Taidekasvatuksen pro gradu-tutkielma. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. 2005. Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula L. (toim). 2005. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 22-56.

Small, H. 2007. The Long Life. New York: Oxford University Press inc.

Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Webster, C. & Bryan, K. 2009. Older people's views of dignity and how it can be promoted in a hospital environment. Journal of Clinical Nursing. Vol.18, iss. 12, p. 1784-1792. [viitattu 7.1.2013.]

<http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=afh&AN=39362203&site=ehost-live>

LIITTEET

LIITE 1. Kehittämisiltapäivän kollaasit kuvina: Kohtaamisen haasteet ja mahdollisuudet ikääntyneen hoitotyön arjessa. Rauha S. Pulliainen, Lahden Diakonialaitos 17.5.2013.

